בס"ד

שאלה:

האם מותר להעיר בחורים עבור ק"ש בזמנה באם חושש שכתוצאה מזה יאמרו ק"ש ללא ברכת התורה לפני'.

-א-

תשובה:

בהקדמה שכמה פרטים בשאלה זו:

א. האם יש איסור ללמוד לפני ברכה״ת ואם הוא מדאורייתא.

ב. האם ק״ש בכלל ת״ת.

ג. את״ל שיש איסור ללמוד ללא ברכה״ת ושק״ש בכלל ת״ת – האם חייב לומר ברכה״ת לפני ק״ש.

ד. את״ל שמדינא חייב בברכה״ת – מה יעשה כשזמנו בהול שזמן ק״ש עובר ואא״פ לקיים שניהם.

ה. את״ל שחייב בברכה״ת, אם יש לחוש ללפני עור כשמעיר משינתו מי שלא יאמר ברכה״ת. ואם חייב עדיין להעירו מחמת חובת ק״ש בזמנה.

-ב-

האם יש איסור ללמוד לפני ברכה״ת ואם הוא מדאורייתא

וניחזי אנן:

הנה, הארכנו כבר במק"א[1] שסתימת כל הפוסקים שאיסור בדבר ללמוד ללא ברכה״ת. והוכחנו כן בראיות ברורות, ושעכ״פ יש כאן ביטול מ״ע.

והנה, ק״ש ג״כ בכלל תורה היא, עכ״פ למאי דקייל״ן לכתחילה לחוש שלא לומר תחנונים ללא ברכה״ת. (ובאמת, מדין תחנונים גופא מוכרח ג״כ שאיסור בדבר, ולא רק חיוב ברכה, דאל״כ מדוע חרדו כל החרדה הזאת ונחלקו ארזי תבל בהיתר תחנונים לפני התפלה ובתוך התפלה, הרי סו״ס יאמר ברכה״ת לאחמ״כ).

-ג-

האם ק״ש בכלל ת״ת

ובאמת, נ׳ עיקר דלכו״ע ק״ש אינו בגדר תחנונים כלל[2], ורק לענין ברכת אה"ר הצריכו לחד מ״ד שישנה על אתר ולא סגי בק״ש, ד״לענין זה״ דוקא ה״ז כתחנונים, כדיוק ל׳ הב״י סוסי׳ מז, אדה״ז שם ו. ועוד[3]. והוא עפמש״כ בראי״ש ברכות א, יג, דלא מיתחזי לשם ברכה״ת, והיינו שנראה שאמרה רק לשם ק״ש.

---

1 בלוח יומי לחגה״ש שי״ל על ידינו, וש״נ, קחנו משם.

2 וכפי שנז׳ שם אצלנו בקצרה.

3 ודלא כל׳ המשנ״ב מז, יז, שק״ש אינו בגדר לימוד. וכדבריו כ״ה בשו״ת בית אפרים סח. בהגהות רעק״א מז, יב. וכן הבין בשו״ת חקרי לב ט, ובמחה״ש מז, ו. וכ״מ בפרישה א. וראה גם מגן גבורים מז, בשלה״ג ט ובאלף המגן י. ערוה״ש כא. וכ״מ קצת בהון עשיר ברכות א, ב שבקורא בעונתה לא נחשב כקורא בתורה, שאי״ז חשיב לימוד רק כמתפלל.

ובאמת בחלקם יל״פ בדוחק – או גם שלא מדוחק – כדברינו כאן. וראה גם להלן הע' 76 בדעת המשנ"ב.

ויומתק שהב״י לא הביא כאן הפלוגתא שבסי׳ מו, אי תחנונים חייבים בברכה״ת, ולא רמז כלל לד״ז, והביא כאן תי׳ מד״ע כאילו תורה חדשה ניתנה ונתחדשה, דלכאו׳ היינו הך. ולאידך בסוגיא דתחנונים גם לא הביא מהירו׳ שצריך שישנה על אתר דמשמע מינה דלא סגי בק״ש והיינו שתחנונים פטורים מברכה״ת.

והבי׳ בזה, שבאמת אי״ז שייך לכאן כלל. והטעם, דעיקר אה"ר לק״ש נתקן ואינה ברכה מיוחדת לת״ת בכללותה – ראה תוס׳ ברכות יא, ב ד״ה שכבר וריטב״א שם (ועוד ראשונים), ורק שיש בה מעין ברכת התורה. אבל בעלמא ק״ש אכן בגדר ת״ת, ומה"ט פוטרת ברכה"ת, וכמפורש ברא"ה שם ועוד.

ושו״מ שכ״כ לבאר בארוכה במקו״ח להחו״י מז, ח[4]. ושם בראיות מוכיחות שק״ש בכלל ת״ת[5].

ומדוייק גם מה שהוסיף הב״י,״דדברי תחנונים ותפלה לחוד וד״ת לחוד״, דהול״ל ״דק״ש ותפלה לא חשיבי לימוד״, ותו לא. ונראה יותר שבא להוסיף דגם להאומרים שתחנונים חייבים בברה״ת מ״מ תחנונים לחוד ות״ת לחוד, שתחנונים ותפלות אינם מועילים ״לענין זה״ להיות בגדר שנה על אתר.

ומה״ט נמי שינה בלשונו בשו״ע שלענין תחנונים כתב מו, ט, שנכון לחוש. אבל לענין לימוד על אתר כתב מז, ח, צריך ליזהר. וכבר נתקשו בזה. ולהנ״ל א״ש שהם ב׳ דינים וגדרים שונים.

ועוד יש להוכיח כן, שבטושו״ע כתבו שצריך לברך ברכה״ת מיד קודם שיאמר פסוקים. ולענין ק״ש מהני כששנה על אתר והיינו אפילו אחרי שהתפלל. ובכ״מ, שיכול לסיים גם כל סדר התפלה. ועכצ״ל דלאו בחדא מחתא מחתינהו.

וי״ל גם בסגנון אחר[6], שהכוונה בב״י, שברכה״ת דאה"ר אין בכחה לפטור התורה של כל היום כיון שאינה מיוחדת לתורה של כל היום. וכ״מ בתר״י ברכות ה, ב, ד״ה ולפי, שגילה דעתו שאמרה לשם ק״ש בלבד. ועד״ז כתבו עוד ראשונים[7].

וכעי״ז בשיח השדה ברכת ה׳, א, שי״ל שאין בכח הלימוד דק״ש לפטור שאר הלימוד במשך היום, שאין לימוד שאינו גמור פוטר לימוד גמור (עיי״ש ב, ג ד״ה מדי)[8].

ויש לה״ר להנ״ל גם ממש״כ בב״י גופי׳, בסוסי׳ מז, שאינו מברך על הרהור והוכיח כן מזה שבע״ק מותר להרהר בק״ש. ולכאו׳ כוונתו דאילו כדיבור דמיא הו״ל לברך ברכה״ת. וא״ש שאי״ז סותר למש״כ לעיל דק״ש אינה כת״ת, דקאי התם רק לענין לימוד על אתר.

והעיקר כאן אצלנו, שמעולם לא נתכוון הב״י לומר שק״ש אינו בכלל ת״ת.

---

4 וכ״מ קצת בביהגר״א מז, ח. וראה גם בדמשק אליעזר שם. באר אברהם להגר״א אבלי פאסוועלער ברכות שם. וראה גם ביאור מרדכי להגר"מ באנעט ברכות א, כא. (אבל ראה שם בדעת הב"י). וכ״כ לפרש בזכרון מנחם ביאלא סוגיא דברכה״ת בתחילתו. וראה גם דברי יציב א, נא, ב בסופו.

5 אלא שנראה מדבריו שהבין בב״י שלא פי׳ כן. אלא שיתכן ששולל רק תי׳ קמא דב״י, ראה לקמן עד״ז.

6 ובשו״ת בי״א (שבהע' 3) כתב עוד אופן במה שצ׳ שישנה על אתר ולא סגי בק״ש, לפמש״כ בתר״י בסוגיין שג׳ ברכות נתקנו בברכה״ת למקרא משנה ותלמוד. וק״ש על אתר הוא רק בכלל מקרא.

7 וכ״כ לבאר בשיעורי הגריש״א ברכות שם. ועוד. וראה גם ערוה״ש מז, כב. ויתכן לפרש כן גם במש״כ במקו״ח שם. ולא נפניתי לעיין בזה כרגע.

ולפ"ז גם בקורא אחר זמן ק"ש שהוא כקורא בתורה נמי צ' שילמוד על אתר. ודלא כמשנ"ב מז, יז. ושו"ר מה שהעיר בזה בשו"ת לב אברהם ו. ואדרבה, ק"ש בעונתה עדיפא בצד מה להיות בגדר שנה על אתר לסברת שו"ת פרי עץ חיים בהע' הבאה.

8 וכדוגמתו בשו״ת אמר שמואל דלקמן, בשיטתו שאין אה"ר פוטרת ברכה״ת אלא במתכוון – ראה לקמן בהע' 74 – שאין הברכה על דבר שאינו חשוב פוטרת החשוב בגררא אלא במתכוון.

ולדידי צ״ע בתרווייהו, שהרי גדול ק״ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה, וכדלקמן בפנים (ס"ט). וברשב״א שם ועוד ראשונים, דהיינו גם למי שתורתו אומנתו. וכ״ה בשו״ע אדה״ז נח, יו״ד: גדול מהעוסק בתורה כל היום. וראה גם בארוכה בשו"ת פאר עץ חיים ב, דאדרבה עיקר ברכות ק"ש נתקנו משום תורה (והרי הן בגדרן ברכה"ת, ראה אצלנו להלן בפנים (סי"ב) ובהע' 74), ודוקא לפני ק"ש בעונתה שגדולה משאר עוסק בתורה. ולאחר זמן ק"ש אין מעליותא שיקרא ק"ש דוקא אחרי ברכותי'.

ובהכרח לומר כן, שהרי בכל דברי הראשונים על אתר בסוגיין (רבו מלספור, וחלקם אסף איש טהור בקובץ שיטות קמאי כאן. וראה גם חי' רבינו קרשקש גיטין ס, א. ועוד) נראה ברור שק״ש בכלל ת״ת הוא. ונשאו ונתנו בכמה אנפי, במה שאין ק״ש מועילה להיות בגדר שנה על אתר. ואף א׳ מהן לא עלה על דעתם לומר שק״ש אינה מחוייבת ברכה״ת.

ותו, שלא נז׳ בראשונים בהפלוגתא דתחנונים אי חייבים בברכה״ת הך פלוגתא אי ק״ש מועיל להיות בגדר שנה על אתר, לפי שאין שייכות ביניהם כלל. ולא מסתבר כלל שהב״י כתב כאן חידוש בדין נגד סתימת הראשונים ובהבלעה בדרך אגב[9].

-ד-

ומה שמצינו שיש שה״ר להיפך מאנשי משמר שלא בירכו ברכה״ת (ברכות יא, ב), – חדא בירו׳ איתא שבירכו ברכה אחת היינו ברכה״ת[10]. וגם לבבלי לחד מ״ד בירכו אה״ר. ותו, דעכצ״ל שבירכו ברכה״ת לפנ״ז כשהשכימו ללמוד, שהרי קראו עשה״ד[11]. וכ״כ בפנ״י להדיא שם ד״ה תנן התם[12]. ולא נז׳ כאן דלא מיירי בהכי.

ועוד שאנשי משמר משכימין לקרות קודם אור היום, ולשי׳ ר״ת א״ח בברכה״ת עד עלוה״ש. וכ״כ בצל״ח על אתר[13].

ועוד שכהנים בעבודתם פטורים מכל המצות – ראה שיח השדה שם ג, א, ד״ה ואין להביא.

-ה-

איברא, שעצ״ב, דהנה, בתי׳ קמא דהב״י במה שצ׳ שישנה על אתר ולא סגי בק״ש, כתב דמיירי שקרא שמע לפני אה״ר, ומשמע שהבין בגמ׳ שאנשי משמר היו עושים כן גם ללא ברכה״ת לפנ״ז, ושבכה״ג אינו פוטר אלא כשלמד מיד. וקשיא לי היאך מותר להם לקרוא ק״ש ללא ברכה״ת. ומשמע להדיא דס״ל להב״י דלאו בכלל ת״ת הוא ומותר ללא ברכה״ת[14].

אלא, שאפ״ל כן, דא״כ מאי רבותא דתי׳ בתרא, דק״ש לאו בכלל ת״ת לענין זה, הא גם לתי׳ קמא אינו בכלל ת״ת, ועדיפא מינה קאמר בלישנא קמא, שבכלל אינו בגדר ת״ת ולא רק ״לענין זה״. ועוד שלפ״ז אמאי איצטריך לאוקמי לה באופן שקרא שמע לפני אה״ר, הא בלא״ה אינה בגדר ת״ת. וצע״ג לומר שר״ל שלתי׳ קמא הוא בכלל ת״ת, אלא שאין איסור לאומרו לפני ברכה״ת, דהעיקר חסר מן הספר. וגם דמאי שנא מתחנונים. וממנ״פ, אם הוא בגדר תחנונים, ולתי׳ בתרא הותר מה״ט, ותי׳ קמא ס״ל כמ״ד שבתחנונים אסור, ליתסר גם הכא מטעם זה גופא. ואם נאמר שאינו בגדר תחנונים גם לתי׳ בתרא, כפי שנתפרש אצלנו לעיל, כש״כ דאסור.

ומכאן[15] דלשני האופנים מקיים מצות ת״ת בקריאת שמע, ואסור באמירתו לפני ברכה״ת, ורק לאופן הראשון אהני קריאתו שיהא בגדר שונה על אתר, והכא מיירי בלא קרא שמע. ולתי׳ בתרא, אינו יוצא

---

9 ועצ״ע שלא הביא הב״י מד׳ הראשונים בסוגיין. וראה הגהות הגר״ח צאנזיר שם.

10 וי״מ בכוונת הירו׳ דהיינו אה״ר.

11 וכה״ק גם בשו״ת משפט צדק ב, סב (קלז, א).

12 וראה מש״כ בדבריו בברכת ה׳ סאסי ברכות שם. וכ״כ ליישב בדבר אברהם א, טז, כד. וכבר הקדימו בפנ״י. וכ״כ במעון הברכות על אתר.

13 וראה מעון הברכות בדבריו. וראה באר אברהם שם. וראה גם שו"ת דבר אברהם א, אז, כד מש"כ ליישב באו"א.

14 ולפלא שלא ראיתי שיתעוררו בזה. ובכ״מ ה״ר מתי׳ בתרא דהב״י לענין זה, ולא שמו לב שמפורש כן, ועוד יתר על כן, בתי׳ קמא. ושו״מ שעמד בזה בשו״ת בצה״ח דלקמן.

15 ובדוחק גדול י״ל דלב׳ התי׳ ק״ש הוא בגדר תחנונים. ולתי׳ קמא ס״ל דאף למ״ד שמותר לומר תחנונים לפני ברכה״ת ולכן מותר לומר ק״ש, מ״מ בכלל ת״ת הוא ומהני להיות בגדר שנה על אתר לצאת ברכה״ת. ולתי׳ בתרא, ר״ל שאף למ״ד שאסור לומר תחנונים לפני ברכה״ת, מ״מ אינו מועיל לענין זה. וכפי שנת׳ אצלנו לעיל, לפי שאינו ניכר שהוא לשם לימוד.

בזה לשנות על אתר, שלענין זה לא מהני כנ״ל. ומאי דקשיא לן, לתי׳ קמא בב״י שלא בירכו ברכה״ת לפנ״ז, היינו דמיירי במי שעשה כן – בשכחה או בעבר – ולא שמותר לעשות כן[16]. וקושטא קאמר שאנשי משמר לא בירכו אה"ר, שהרי בודאי לא נתכוון לפרש דהירו׳ מיירי בזמן הבית ובאנשי משמר.

גם י״ל דמיירי באופן שכבר בירך לפני ק״ש, וכעת נתחייב בברכה עוה״פ מחמת הפסק או שינת היום למאן דאית לי׳ הכא. וכן י״ל גם בד׳ מחה״ש ו[17].

והעיקר, דלא נחית כאן לענין ההיתר דאמירת ק״ש לפני ברכה״ת, שאי״ז מענינו כאן, כ״א לבאר מדוע ק״ש שקורא שאחר אה"ר אינו בגדר ששנה על אתר.

ומגופו מוכרח הוא, שהרי כעי״ז איכא לאקשויי בדברי כל הפוסקים – כבשו״ע אדה״ז ועוד – שכתבו לחוש למעשה שלא לסמוך על אה"ר, אא״כ שנה על אתר, והרי בלא״ה כתבו לחוש למ״ד שאין לומר תחנונים ופסוקי תפלה לפני ברכה״ת. וכל שמתפלל כדרכו וסומך על אה"ר כבר אמר ריבוי פסוקים בפסוד״ז וגם בברכת ק״ש גופא[18]. ועכצ״ל דלא נחתי להא, ומיירי באופן שאין חשש משום תחנונים.

-ו-

האם חייב לומר ברכה"ת לפני ק"ש

ובשאג״א כד, כתב נמי שלכו״ע צריך לברך ברכה״ת על ק״ש גם למ״ד שא״ח לברך על תחנונים, שא״ד לתחנונים. ולא מצינו מי שיחלוק עליו להדיא.

וכ״ה במהרש״ל ברכות יא, ב, בדעת התוס׳ שאצ״ל פסוקים אחרי ברכה״ת, שאא״פ שלא ילמוד כלל, שאפי׳ פסוק ראשון של ק״ש הוא תורה.

ובא״א מבוטשאטש מו, ט, שגם למקילים בתחנונים ק״ש אולי חמור יותר שמקיים בזה ת״ת גם שלא בדרך לימוד.

וכבר כתב כן בשו״ת פני אהרן אמאריליוו ג, במי ששכח ק״ש של ערבית וישן על מטתו, שחייב בברכה"ת.

וגם בקונטרס עלים לתרופה שנדפס בהסכמת גדולי ישראל[19] שעוררו בחומר הענין דאיחור זמן ק״ש, וכן כתבו ע״ד אופן הרצוי כשזמנו בהול, ולכל אורך הדברים נזכר ברכה״ת בפשיטות.

וכ״מ בשו״ת מהרי״ל החדשות מה, ב, לענין נשים שמברכות ברכה״ת, לפי ש״מכניסות עצמן לק״ש"[20].

וכ"ה גם בכמה שיחות קודש[21]. וכבר נהגו במבצע תפילין (ע״פ הוראת הרבנים, וגם נכנס אל הקודש פנימה והוגה) לסדר שיאמרו לפחות ברכת אשר בחר בנו לפני ק״ש[22].

אבל כנ״ל דוחק הוא. וגם, דאכתי תיקשי שלא רמז לכ״ז. וגם לא הזכיר כלל שק״ש בכלל תחנונים. וגם פשוט שתחנונים אינם מועילים להיות בגדר לימוד, דמה״ט נהגו לומר פסוקי ברכת כהנים ומשנת אלו דברים דוקא.

16 וראה לקמן בפנים (סט"ז) במש"כ בשו״ת בצה״ח בגדר ברכה"ת מה"ת. ועיי"ש מש"כ לתרץ עפ"ז.

א״נ י״ל דמיירי במי שכיוון להדיא שלא לצאת בזה יד״ח ת״ת, וכדלקמן בפנים (סי"א). ודוחק קצת.

17 וצע״ק שלא הרגיש שכפירושו כ״ה בתי׳ קמא דהב״י.

18 וראה אצלנו במ״מ להל׳ יומית אות תמט. וכה״ק במקו״ח להחו״י מו, ט, וה״ר מזה דתחנונים פטירי מברכה״ת.

19 אלא שלאחרונה יש שפקפקו במקורו, ראה קובץ עץ חיים באבוב א ואילך.

20 אלא שי״ל בדבריו דהיינו רק למאן דמחייב בתחנונים כהמשך לשונו: ופסוד״ז נמי, מחייבי בהו, וכמה שבחות דאית בהו קראי״. ובבירור הלכה זילבר תנינא ע׳ קעו הבין מדבריו שחייבות בפסוד״ז, ולדבריו נדרש לפניו "ופסוד"ז נמי מיחייבי בהו", וכדעת המשנ״ב ע, ב, ושלא כאדה״ז שם א. אבל באגור ב, הביאו ב״י סוסי׳ מז, השמיט מש״כ ע״ד פסוד״ז. וגם במהרי״ל משמע יותר הפי׳ כנ״ל, שר״ל שכיון שמכניסות עצמו לפסוד״ז חייבות בברכה״ת.

21 ראה שיחת ערב שבועות תשל"ט בפשטות שמברכים ברכה"ת על ק"ש. ובשיחת ג' מנ"א תשמ"ט, שאא"פ לקרוא שמע (דערבית) ללא ברכה"ת. וראה שיחת ש"פ ויחי תשמ"ו.

22 אלא, שיש לחלק בזה בנוגע להאומרים ק"ש אחר זמנה שהוא כקורא בתורה.

ובאמת, ככל הדברים והאמת האלה, שק״ש בכלל ת״ת הוא, מוכרח הוא, שהרי בק״ש יוצא ידי״ח ת״ת[23], כדקיי״ל[24] שיוצא ידי״ח ת״ת בפ״א שחרית וערבית. ואי בעי מיפטר נפשי׳ בק״ש[25]. ולא אשתמיט בשום דוכתא שפטור בכגון דא מברכה״ת.

וסתימת כל הראשונים[26] דמיירי בק״ש לצאת ידי״ח ק״ש ולא שקורא פעם נוספת[27].

ומצאתי באו״ז הל׳ ברכת המוציא קמ, שכל מצוה שיש עתים למצותה מברך עלי׳, ומביא דוגמא מברכת התורה שיש עת קבוע שיוצא ידי״ח בק״ש.

ואדרבה, בכ"מ, שעיקר ק״ש בשביל ת״ת הוא[28].

ובפרט למש״כ בראשונים[29] שמה״ת יוצא באיזה פרשה שבתורה שקורא.

וכ״ה פשטות הכוונה בירו׳[30] שכגון רשב״י אין מפסיקין לק״ש שזה שינון וזה שינון, ורשב״י אינה חביבה עליו ק״ש יותר מד״ת[31], וילפינן לתרווייהו מושננתם – ראה ר״א פולדא שם[32]. או מודברת בם. ועכ״פ, שניהם בפרשה אחת הם[33]. ולהעיר גם מלשון הרמב"ן ברכות יא, ב, בנוגע לברכת אה"ר, "שברכת שינון תורה היא".

וכן מצינו בירו׳ ברכות ג, ג, שנשים פטורות מק״ש מקרא דולמדתם את בניכם ולא בנותיכם[34].

ובנוגע לסדר ברכות ותפלות לילדים קטנים – ראה בהע' 112.

23 ולהעיר ממדרש תהלים א, עז, שובתורתו יהגה זו ק״ש. ועוד במדרש שוחר טוב א, יז – והובא במנורת המאור ו נר ג, ג, א בשם מדרש – היאך יתקיימו שני מקראות הללו והגית בו יומם ולילה וששת ימים תעשה מלאכה שהקורא ק״ש כאילו קורא כהתכ״כ. ומינה, שלא רק שיוצא בזה ת״ת, אלא שזהו כל ענינה של ק״ש, וכדלקמן בפנים. וראה גם שו"ת פאר עץ חיים (דלעיל הע' 8).

24 מנחות צט, ב. נדרים ח, א. והובא גם בא״א מבוטשאטש שם.

25 ולפי דברינו לעיל בפנים (ס"ג) א״ש משה״ק מזה על הב״י באבן העוזר ובהגהות ליקוטי חב״ח לטור או״ח מז.

ובמשנת יעב״ץ או״ח לב, ד ר״ל דבפלוגתא תליא וקאי התם למ״ד שאינו מקיים מצות ת״ת. ודוחק. וגם להעיר שבלחמ״מ ת״ת א, ח, כתב בדעת הרמב״ם רק שהוא קולא גדולה ולא שלמעשה אינו יוצא ת״ת. וקאי אקרא דלא ימוש, שאינו יוצא גדר לא ימוש. אבל לכו״ע יוצא ת״ת.

וגם לדעת הר״ן נדרים שם, ודאי הכי הוא שבק״ש מקיים ת״ת אלא שלא יצא ידי״ח בזה, שעדיין חייב ללמוד כל היום וכל הלילה.

ובלא״ה רוב הראשונים חולקים על הר״ן. ראה שו״ת הרדב״ז ג, תטז.

לאידך, פשטות הגמ׳ שרק יוצא לא ימוש ולא ת״ת. וראה גם ביאור הגרי״פ לרס״ג עשין יד ד״ה ואמנם לדעת. שו״ת בי״צ או״ח יב, א. ולפ״ז י״ל שא״ח בברכה״ת ע״ז.

אבל בראשונים מוכח שמקיים גם מצות והגית, ראה גם תוד״ה אחר מנחות סד, א. ועוד. וכ"ה בשו"ע אדה"ז ת"ת ג, ד. וראה גם ברמב"ם ת"ת א, ח. וכ"ה למדרש שבהע' הבאה. ובס׳ הפרדס ע׳ שה ועוד, גם דיוצא החיוב לשלש במקרא.

26 וראיתי למי שכתב דהיינו רק למ״ד ק״ש דרבנן. אמנם, כל הראשונים שפסקו כן להלכה אינהו ס״ל כרוה״פ דק״ש דאורייתא.

27 וכ״כ בשנו״א הארוך פאה א, א.

28 ראה קר״א ברכות דיני ק״ש טו ואילך. וכ״מ להדיא בריטב״א ברכות ל, ב. וראה גם חדא״ג מהרש״א ברכות טז, ב. ובאו״ש ת״ת א, ב, שעי״ז יזכור ת״ת במשך היום. ולהעיר משיחת ש״פ ויחי תשמ״ו.

29 ראה ריטב״א ברכות כא, א ובתר״י ברכות כא, א. וראה בארוכה שאג״א א.

30 ברכות א, ב. שבת א, ב.

31 ומה שמ״מ נק׳ הפסק וביטול תורה – יל״פ בכמה אנפי. ואכ״מ. ולהעיר משיחת חגה"ש תשט"ז הע' 6 (נדפס בפתח דבר לקובץ כינוס תורה חו' א. ושוב בתורת מנחם תשט"ז ב ע' 344 הע' 159) שמציין בזה לנדו"ד מה שאה"ר פוטרת ברכה"ת.

32 וראה גם לקו״ש חי״ד ע׳ 21 ובהע׳ 3.

ובאו״ש (דלעיל הע' 28) כתב בפי׳ שינון לפי דרכו. אבל בתר״י ברכות טז, א, דשינון היינו שהיא אמירה ולא מעשה.

33 וראה גם חת״ס שבת יא, א. ובמאירי ברכות יג, ב שאף ק״ש בכלל שאר התורה היא. וכן בשטמ״ק בשם הראב״ד.

34 וראה שנות אליהו ברכות ג, ג.

והנה, עדיין יש מקום לבע״ד לחלוק דהא מילתא תליא בפלוגתת הבבלי והירו׳, דלבבלי שבת יא, א, רשב״י וחבריו מפסיקין לק״ש[35]. וגם בבבלי ברכות כ, ב, בטעם שנשים פטורות מק״ש מחמת מעשהזמ״ג ולא מקרא דולמדתם[36].

ועוד מצינו בירו׳ לגבי פרשיות שבק״ש דנפקי מקרא דוהגית, שהגיית יום ולילה שוין. ובחרדים שם, שלכן מברך עלי׳ כמו על קריה״ת. ועוד שם בירו׳, שהמקיים שבע ברכות ק״ש כאילו קיים והגית יומם ולילה. וראה בחרדים שם, דק״ש היינו והגית יומם ולילה, ומברך עלי׳ כמו ברכה״ת[37].

ומכ״ז מוכח קצת, דלירו׳ עיקר ענינה ת״ת, משא״כ לבבלי, שענינה קבעומ״ש[38]. אלא שגם את״ל הכי, אכתי איכא בק״ש גדר ת״ת, והשקו״ט רק מהו עיקר ענינה ומהותה[39].

ואדרבה, ראה בכס״מ ק״ש ב, ו בשי׳ הבבלי שמפסיק לק״ש, לפי שאי״ז הפסק שג״ז ת״ת[40].

ועוד, דאם נפשך לאפושי פלוגתא בין בבלי לירו׳, הרי מסברא מקום לומר להיפך ממש, והוא שלפמש״כ התוס׳ וכמה ראשונים שהבבלי חולק אירו׳, ולבבלי א״צ שישנה על אתר אחרי אה״ר, ולפ״ז לירו׳ שצ׳ שישנה על אתר ולא סגי בק״ש, ק״ש לאו בכלל ת״ת, משא״כ להבבלי[41].

---

35 אבל ראה לקו״ש יז ע׳ 358, שלא נחלקו בבלי וירו׳, ושחילוק בדבר בין רשב״י לחבריו, וברשב״י גופא – ב׳ תקופות.

36 ובשי׳ הירו׳ – י״ל כהקס״ד בגמ׳ שם שמשום קבלת עומ״ש ליחייבי.

37 ולהעיר, ד"שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך" קאי על ברכות ק״ש, ולפ״ז "משפטי צדקך" היינו ק״ש. (וראה פירש"י תהלים קיט, קסד: על ק"ש שהיא ד"ת. ובאו"א – ב"ח או"ח רסי' רלו). ויומתק לד׳ החרדים, שק״ש בכלל ת״ת ונק׳ "משפטי צדקך", וה״ט שברכת אה״ר בגדר ברכה״ת.

וכעת עלה בדעתי עפ״ז לפרש בדרך הדרוש עכ״פ בקרא ד"אודך ביושר בלמדי משפטי צדקך", דהיינו ברכה״ת.

וכן יל״פ בקרא ד"חצות אקום להודות לך על משפטי צדקך". וקאי על המשכים לשנות כדרכו של דהמע״ה. והרי להרבה דעות מברך מחצות. ושו"מ מש"כ בעי"ז בילקוט מעם לועז שם מד"ע.

והנה, להלן הע' 107 ביארנו ע"ד הרמז, החילוק בין הפסוקים, ושפסוקי "אודך" ו"חצות אקום" היינו מחמת גדר ברכת ההודאה שבברכה"ת. אבל ילה״ע שבישועו״י מז, א, כתב שהברכה מצד ברי׳ חדשה היא בגדר ברכת הודאה, משא״כ הברכה מחמת הפסק שינה שהיא בגדר ברכהמ״צ. אבל לאידך, דהמע״ה לא ישן שינת קבע, ול״ש אצלו כ״א הברכה שמצד ברי׳ חדשה, ברכת הודאה. ועדיין לא יתיישב מה שרמזנו כאן, שהרי בכגון דא שלא ישן שינת קבע, ממנ״פ או שאינו מברך כלל, או שמברך רק בבוקר, מצד ברי׳ חדשה, וכשיטת ר״ת. ולהעיר משו״ת השיב משה ב (בנוגע למרע״ה). א"א מבוטשאטש מז, יב (בנוגע לדהמע"ה). אבל י״ל בדוחק שבלילה גם שינת עראי מועילה לחייבו בברכה. אבל סתימת הפוסקים ל״מ כן. או״י, וכן מסתבר יותר, שמי שישן תמיד רק שינת עראי ה״ז בגדר שינת קבע לדידי׳.

וי״ל עוד, דקרא ד"אודך ביושר לבב" קאי על ברכת אה״ר, ולזה אמר "ביושר לבב", למאן דאית לי׳ שצריך לכוון בברכת אה״ר שתעלה לו לברכה״ת (ראה להלן הע' 74). אבל קרא ד"חצות אקום" היינו במשכים לשנות ומברך ברכה״ת ממש. (אלא, שכבר העירו בנוגע לברכת אה״ר שאי״ב כ״כ נוסח של הודאה, ראה בני"ש סיון ד, ו. מגיד תעלומה ברכות יא, ב, על הרי"ף ד"ה שכבר. וראה להלן הע' 89).

ועוי״ל בפי׳ "ביושר לבב", דהיינו שמברך בכוונה להתדבק בקדושת התורה, כפי׳ הב״ח או״ח מז, שז״כ באמרם שלא בירכו בתורה תחילה, והוא מחמת גדר ברכה״ת דאורייתא.

וכן ע״פ דא״ח, בדיוק הל׳ בירכו בתורה, שצ״ל יושר לבב וכוונה מיוחדת בברכה זו, להמשיך אוא״ס בתורה.

וראה עוד להלן הע' 51 והע' 107.

38 וראה כעי״ז (ולא ממש) קרן אורה שם יז ואילך.

39 ובסגנון אחר, שלהבבלי ענינו קבעומ״ש, וד״ז נעשה ע״י מצות ת״ת בקריאת פרשיות אלו. ולירו׳ המצוה היא מלכתחילה ת״ת בפרשיות העוסקות בקבעומ״ש.

וראי׳ לדבר, שבירו׳ שם שגם קטנים נפטרו מקרא דלמען תהי׳ תורת הי בפיך, והיינו מחמת שהם מופקעים מחובת ת״ת. ולאידך, עבדים פטורים לירו׳ מקרא דשמע ישראל, את שאין לו אדון אלא הקב״ה יצא העבד שיש לו אדון אחר. ומוכח שגם לירו׳ ענינו קבעומ״ש.

40 וראה גם ערוה״ש ע, ו.

41 וראה באר אברהם שם, שכתב לדייק בל׳ הגמ׳ משקרא ק״ש א״צ לברך שכבר נפטר באה״ר, שהל׳ צ״ב קצת, דלכאו׳ הול״ל משאמר אהבה רבה נפטר, ולמה תפס הטפל קריאתו שמע כשהעיקר כאן ברכת אה״ר. ושם, שר״ל דכיון שקרא שמע וה״ז בגדר לימוד על אתר, להבבלי.

ומש״א בברכות י, ב שהקורא ק״ש בעונתה גדול מהעוסק בתורה, אף שבק״ש מקיים ת״ת ג״כ – באמת יל״פ דהיינו לולא מצות ת״ת שבזה. או עדמש״כ בכ״מ בנוגע מקרא מגילה שסו״ס יש ביטול תורה באיכות, וכדומה[42]. ואכן ברשב״א שם כתב להדיא דלאו דוקא ואף היא תורה. וכ״ה בריטב״א. ובמאירי פי׳ נמי כעי״ז[43]. וראה באחרונים עוד כמה ישובים.

ובאמת, כ״ה בכ״מ בפשטות שק״ש בכלל ת״ת[44].

והרי לא עלה על הדעת שיהא מותר לומר ק״ש במרחץ, לפי שבודאי הוא בגדר ת״ת. (אבל ראי׳ גמורה אינה, שגם תחנונים אסורים במרחץ וא״צ לברך ע"ז ברכה"ת לכמה דעות[45]).

ויש להוכיח גם מאבודרהם הל׳ ק״ש שהש״צ אינו פוטר בק״ש, שבת״ת אא״פ לפטור. וכן בטור או״ח תקנד שסדה״י מותר בת״ב הביא דוגמא דק״ש. וגם בריטב״א מו״ק טו, ב שאבל חייב בכל המצות גם בדברי תורה, כיון שקורא ק״ש. וכ״כ בתוה״א שער האבל ענין האבילות.

וברמב״ם ריש הל׳ ק״ש שיש בה תלמודו. אבל יותר נראה בכוונתו שנזכר בק״ש ממצות ת״ת ולא שמקיימה.

ולהעיר גם מפמ״ג או״ח קצא, במ״ז א, שאומנין עוסקין במלאכתן בק״ש אף שאין לעסוק במלאכה בעת המצוה, שבלימוד התורה מותר לעסוק במלאכה. וכן מוכח בפמ״ג קלה בא״א בתחילתו, שהק׳ בהתקנה לקרוא ב׳ וה׳ כיון שהלכו ג״י ללא תורה, שהרי קראו ק״ש[46].

-יו"ד-

והנה, לכאו״ י״ל ולבאר בד׳ הב״י באו״א, שבאמת ק״ש בכלל ת״ת הוא, אלא שבמכוון לשם ק״ש אינו יוצא מצות ת״ת[47]. וכ״כ מהרש״ם בתשו׳ ג, שנט[48]. וכ״ה במגן גבורים הנ״ל[49].

ועפ״ז יתיישב מש״א שרשב״י וחבריו מבטלין ת״ת לק״ש. וכ״כ תורת חיים סופר מז, ז, שנק׳ ביטול תורה.

ואף שבגמ׳ מפורש להדיא שיוצא בזה מצות ת״ת[50] – יל״פ דקאי התם במכוון לשם ת״ת[51], וכלשון הגמ׳ **אי בעי** מיפטר נפשי׳. וכ״כ בשו״ת יוסף אומץ סו[52].

---

42 ראה עד"ז לעיל הע' 31.

43 ומדבריהם נסתר גם מה שכתבו לחלק דרק למ״ד ק״ש דרבנן הוא בגדר ת״ת. וראה גם שו״ת שאג"א א. חת״ס או״ח טו.

44 וראה גם במרדכי מגילה תתלב בשם רבינו אפרים.

ולהעיר גם שנפסק הדין בשו״ע סא, כד שיש לקרותה בטעמים כקורא בתורה.

45 אלא שי״ל שגם בתחנונים אכן מקיים מצות ת״ת אלא שהצריכו שיהא באופן של לימוד. וראה לקמן הע' 64 מזה.

46 וראה גם פמ״ג או״ח רלט במ״ז ב.

47 וע״ד מש״כ בהגהות חכמת שלמה תרפז, ב במה שמקרא מגילה נק׳ ביטול תורה. וראה בבית אפרים הנ״ל (הע' 3). ואף שבתושב"כ יוצא יד"ח גם כשאינו מבין, מ"מ צריך כוונה לשם ת"ת.

48 אבל ראה מהרש״ם ב, קט.

49 ויש לרמז כן במה שציין המג״א ו, לסי׳ ס. ור״ל דשם מפורש שמצ״כ. אבל בפמ״ג ומחה״ש ועוד הבינו באו״א.

50 וראה קונט׳ חנוכה ומגילה טורצין ע׳ יד בהגה.

51 ויומתק להנ״ל הע' 37 ד"משפטי צדקך" קאי על ק״ש, וי"ל ע"ד הרמז, דלזה אמר "אודך ביושר לבב", שצ״ל יושר לבב וכוונה לצאת יד״ח ת״ת. (אלא שיושר לבב בקרא כאן קאי על הברכה ולא על הלימוד).

52 וגם בישועו״י מז, א כתב שי״ל שבקורא ק״ש לשם ק״ש אינו מברך ברכה״ת ורק בקוראה לשם ת״ת.

וי"ל עוד, דהך מימרא (דלעיל הע' 24) דמיפטר נפשי' בק"ש אמרו ר"ג בשם רב, ולדעת האו"ז ר"ה סוסי' רסא רב ס"ל דמצות אצ"כ, ומשו"ה מועיל לת"ת. ועפ"ז א"ש שלא יוקשה כדברינו להלן בפנים, דסתימת הגמ' דמועיל בכל גווני גם ללא כוונה.

איברא, סתימת הגמ׳ והראשונים שיוצא יד״ח בק״ש דקאי בכל גווני. וגם דמיירי בע״ה, ואינהו לא ידעי לכוון לצאת ת״ת. וי״ל שגם למ״ד מצ״כ כל שמכוון למצוה איזה שתהי׳ סגי, וא״צ למצוה זו דוקא[53].

ועוד קשה, דאת״ל דמה״ט ל״ח ק״ש בגדר לימוד לפי שקראה לשם ק״ש, ואה״נ בקוראה לשם ת״ת מהני, וכמ״ש במגן גבורים ועוד – מדוע פסק בשו״ע וכתבוהו הפוסקים שצריך ליזהר לא לצאת באה"ר אא״כ ילמוד אח״כ, הרי יכול לכוון גם לשם ת״ת.

ועוד, שבכ״מ דל״א מצ״כ בת״ת[54]. וגם לא ראינו שיקפידו לכוון לשם מצות ת״ת בכל לימוד במשך היום[55].

ודוחק לומר, שבאמת יוצא בק״ש מצות ת״ת ללא שום כוונה, אבל הכוונה לק״ש מגרעת ע״ד כוונה הפכית, ודבת מינה מחריב וכבר״ן ר״ה לב, ב[56]. ועוד זאת, שכנ״ל סתימת הגמ׳ דמיירי כשקראה לשם ק״ש וג״ז מהני לת״ת.

ובשיח השדה שם (ו, ד – ד״ה מ״מ יש לפקפק), שבמצות ת״ת שהיא מצוה תמידית ל״ש סברת הר״ן, לפי שבעל כרחו מקיימה[57].

אבל ראה ס׳ החיים תרפז, ב, דאזיל בתר איפכא, ע״פ הר״ן הנ״ל[58].

אבל אינו, חדא דהא דבעי מיפטר נפשי' בק"ש הוא סתמא דתלמודא ולא חלק ממימרא דר"ג אמר רב, ועוד שבמנחות (בהע' הנ"ל) לא אמרה רב, ועוד זאת מצינו, בד' שאר הראשונים בחולין לא, א, שחלוקים על האו"ז. ועיקר, שסתימת כל הראשונים דהכי הלכתא – כדלהלן בפנים – והיינו גם למאי דקייל"ן דמצ"כ.

ולהעיר, ממש״כ באו״ש ת״ת א, ב, שגם למ״ד מצות אצ״כ צ׳ שידע בשעת מעשה שהוא בגדר ד״ת ושיוצא בה יד״ח ת״ת, ושזהו פי׳ הגמ׳ שמצוה לאמרו לע״ה שידעו שמקיימים בזה ת״ת. וכעי״ז במגן גבורים הנ״ל.

אבל דבריו צע״ג, דנוסף לזה שבפירש״י מנחות שם שמצוה לאמרו בכדי להרגילו לת״ת, עוד זאת, שבברכות יג, א, מוכרח שלמ״ד מצות אצ״כ יוצא מצות ק״ש בקורא לשם ת״ת. וא״כ הה״נ להיפך. ולאידך, לדידן שמצות צ״כ מוכרח שם שצריך כוונה לק״ש בקורא לשם ת״ת.

ויש לחלק, שבאינו מכוון לשם ק״ש ורק לשם ת״ת אינו בגדר ק״ש, אבל איפכא לא אמרינן, דכיון שכל עיקר ק״ש הוא משום ת״ת שפיר נפיק בה גם כשמכוון לק״ש.

ועוד להעיר שלדברי האו״ש מ״ד דאסור לאומרו בפני ע״ה, והביאו כן כמה ראשונים, ס״ל שא״צ שידע שמקיים והגית, ובפשטות אינו מכוון לשם ת״ת.

53 וכמ״ש בערוה״ש או״ח ס, ח. אבל להעיר מל׳ השו״ע שם ד. אדה״ז שם ה. אבל ראה אדה״ז תקפט, ה. ואכ״מ כעת.

54 וראה אצלנו בהלכה יומית תרב במ״מ.

וכעין ראי' שגם במכוון לשם תפלה מועיל להחשיבו כמצות ת"ת מהנפסק בשו"ע או"ח רו, ו, שבאמר בא"י ונפל פרי מידו יסיים ויאמר למדני חוקיך וה"ז כקורא בתורה, ואינה לבטלה, אף שכוונתו לשם תפלה ולא לשם ת"ת. ויל"ד בקל.

55 וי״ל עפ״ד החיי״א הובא במשנ״ב ס, י, שבניכר ממעשיו שעושה לשם מצוה אצ״כ.

56 וראה גם שו״ת הלק״ט א, קיד.

57 וראה עוד טעם שם (ז, ג – ד״ה עוד נלענ״ד).

58 וכ״כ בספרו שנות חיים רסג. וראה בארוכה זכרון מנחם שם שפלפל בכ״ז.

ובשנות חיים כתב להוכיח כדעתו ממש״א שהקורא ק״ש בעונתה גדול מהעוסק בתורה. וכנ״ל בפנים (ס"ט) מדברי הראשונים שם, מוכח דלא כדבריו.

ויש לחלק טובא, דהכא ק״ש ותורה היינו הך ממש[59]. ועפ״ז א״ש גם להדעות שאא״פ לקיים ב׳ מצות בפעולה אחת[60]. ובלא״ה, הראשונים חלוקים על הר״ן שם[61].

ודוגמא לדבר במצות זכירת עמלק, שבפמ״ג תרפה במ״ז ב, מוכח דס״ל שחייב בברכה״ת, ולא אמרינן שאינו יוצא בזה יד״ח ת״ת, מחמת כוונתו לקיים מצות זכירת עמלק. ואדרבה, הא גופא המצוה לקרוא בתורה ע״ד עמלק. והה״נ בק״ש שמצותה שיקרא בתורה פרשה זו. וכש״כ הוא, שהרי בזכירת עמלק גדר המצוה זכירה בעלמא ולא דין קריאה, משא״כ בק״ש שכשמה מצותה בקריאה דייקא[62].

וגם פשטות ההלכה שבקרא ק״ש יוצא באה"ר למ״ד שא״צ לשנות על אתר מורה שיוצא יד״ח ת״ת גם ללא כוונה. ומי שלא שנה על אתר למעשה חושש לדעה זו ואינו מברך ברכה״ת, כפס״ד אדה״ז. וגם למ"ד שצריך לשנות על אתר לא נזכר בדבריהם שהוא מחמת שקרא ללא כוונת ת"ת, וכתבו בדריהם טעמים אחרים, כנ"ל (ס"ג).

ואף שבכותב פסוק לשם צחות בדבר הרשות אינו מברך – יש מקום לחלק, דהתם כשאינו מתכוון ללימוד אינה בגדר תורה כלל[63]. אבל בק״ש כשקוראה עבור מצות ק״ש, שכל ענינה תורה – מצות קריאת פסוקי תורה – יש מקום לומר דל״ש לחלוק בדיבורו ולומר שאינו יוצא גדר ת״ת.

ומהפלוגתא אי חייב בברכה״ת באמירת פסוקי תחנונים גופא מוכח כן, שלהמחמירים גם כשאינו מכוון ללימוד יוצא ת״ת. וגם לדעת המקילים – ה״ט שלא נתחייב כשאינו אומרו דרך לימוד, שצריך שיהא ניכר שהוא לשם לימוד וכיו״ב. אבל בק״ש שגדרו מצ״ע ת״ת י״ל דלכו״ע מברך. ובסגנון פשוט, שבתחנונים

---

59 וכ״כ מהרש״ם ב, קט הנ״ל. וראה גם יד דוד זיצנהיים מהדו״ב ברכות יא, ב.

וראה בכה״ח תפט, כט מסי׳ בית עובד שלכן אין הכוונה לת״ת עוקרת מצות ק״ש למ״ד דאצ״כ, שאף ק״ש בכלל תורה. וכ״ה בשו״ת בי״צ או״ח צא.

(והנה, במהרש״ם שם, שמה״ט גם אי״ב משום חבילות חבילות. וראה שיח השדה שם ז, ב. וי״ל בפשי׳, של״ש הטעם שחבילות שממהר לפרוק מעליו משאו, שה״ז גופא גדר המצוה דק״ש.

אבל ראה חקרי לב שם, בטעם התקנה לברך ברכה״ת נוסף לאה"ר, שאינה ברכה שא״צ, לפי שתיקנו כן דלא ליהוי חבילות חבילות.

וי״ל בפשיטות, שהתקנה רק למי שמשכים ולומד קודם ק״ש, וכמ"ש בכל הראשונים בסוגיין. ול״ק שזה גופא ברכה שא״צ, דאדרבה צריכא וצריכא. (ובנוגע להקושיא להיפך, מהו הצורך באה"ר למי שמשכים לשנות – ראה להלן הע' 74). וראה גם בסי' חסידי אשכנז, דמשכים לשנות לאו חובה היא, ורובא דעלמא לא קיימי לשנות, אבל אה"ר חובה היא. ומה גם אם נאמר דאדרבה עיקר מצות ברכה"ת היא לק"ש בעונתה דעדיפא מת"ת – ראה שו"ת פאר עץ חיים (דלעיל הע' 8).

ומצאתי באדרת אליהו לבעל משנת חסידים ב, סופי ענבים סח, במעלת ברכה״ת, שרק משכים ללמוד תיקנו שיברך ברכה״ת, אבל המאחר לישון חייב לקרוא ק״ש בברכותי׳ קודם זמן ק״ש, ובהכי מיפטר מברכה״ת. ונמצא שרק כשמשכים שכר ברכה״ת בידו).

60 וכנראה כן הבין בטו״א ר״ה כח, ב בדעת הר״ן. אבל להעיר משו״ע אדה״ז קו, ד שמקיים זכירת יצי״מ ות״ת בב״א.

61 וראה טו״א שם. וראה שד"ח מערכת המ"ם כלל סט.

62 אלא שי״ל להיפך, דק״ש גרע להסברא שמצותה קבלת עומ״ש דוקא, משא״כ בזכירת עמלק שמצותה קריאת פרשת זכור. ומחוורתא כדמעיקרא.

ולהעיר מקריאת פ' הקרבנות שקוראה שתעלה לו כקרבן (ועד שדינו כעוסק בתפלה לגבי ישיבה ד"א בתוך המתפלל גם למ"ד שבעוסק בתורה אסור – ראה ב"י או"ח קב ד"ה ואפשר), ועכ"ז חשיב בגדר ת"ת לכו"ע, וחייב בברכה"ת. וראה ט"ז מז, ו. וראה להלן הע' 72.

ומש"כ בב"ח רסי' מח במה שנהגו לומר ברכת כהנים קודם פ' התמיד ולא סגי בפ' התמיד גופא שכיון שתיקנוה לשם הקרבת קרבן ולא לשם קריאה הקדימו ברכת כהנים לגלות שאומרה משום קריאה – אינו סותר להנ"ל, ואדרבה ה"ז ראי' לדברינו כאן, שכוונתו שבעצם ה"ה בגדר ת"ת, אלא שבהיות ובקריאתו אינו ניכר שהוא לשם ת"ת אינו בגדר שנה על אתר, ובאמרו פסוקי ברכת כהנים גילה דעתו גם בנוגע לפ' התמיד. וה"ז עולה בקנה א' עם משנת"ל בפנים (ס"ג) בכוונת הב"י ש"לענין זה" דוקא ק"ש אינו בגדר ת"ת.

63 וכדמוכח מדעות הראשונים שא״צ שרטוט בכה״ג. וכן נפסק בשו״ע יו״ד רפד, ב. וראה גם ברכ״י מו, טו. ועד"ז הוא לגבי איסור אמירת תושב"כ בע"פ. וכ"ה באומר פסוק ראשון כשהציבור אומר שהוא בגדר תחנונים ופטור מברכה״ת, להסוברים שתחנונים פטורים מברכה״ת, ראה משנ״ב סה, ח.

וי"ל דוגמא במהרהר בתורה, שלגר"א חייב בברכה"ת, מ"מ היינו רק בכוונתו לשם לימוד ולא כשמהרהר בדינים הנוגעים כגון בביהכ"ס – ראה ביהגר"א מז, י. ומיושבת הקושיא היאך שייכת הזהירות בזה לדעת הגר"א בקם ממטתו ונופלים ברעיונו פרטי דינים שצריך ליזהר בהן לפני ברכה"ת. אבל ראה לקו"ש חי"ד ע' 151 הע' 19. וראה מה שכתבנו בקובץ איי המלך ע' קצה ואילך.

ה״ה עוסק בתפלה, אלא שנוסח התפלה הוא גם באמירת פסוקים, אבל אין גדר מצות תפלה לומר פסוקי תורה דוקא. אבל בק״ש המצוה גופא לקרוא פרשיות בתורה[64].

-יא-

ובאמת, יל״ע אפילו בכוונה הפכית להדיא שלא לצאת יד"ח ת"ת.

והנה, את״ל שבכה״ג לכו״ע אינו יוצא ת״ת[65], א״ש שגם למ״ד הרהור כדבור דמי, בע״ק א״צ להרהר בברכה, לפי שבע״ק אסור בד״ת, ומוכרח הוא לכוון להדיא שלא לצאת ת״ת, ראה גם שיח השדה שם ו, ג ד״ה עוד יש לדון.

אבל באמת אין הדבר ברור כ״כ, חדא שמקושיית כל המפרשים[66], במה שבע״ק א״צ להרהר ברכה״ת לפני ק״ש מוכרח דלא ס״ל הכי[67]. ואיך שיהי׳, לא עלה על דעתם שק״ש פטור מברכה״ת. ובאמת קושייתם כבר הק׳ במאירי. וגם מדבריו מובן שהיא בכלל ת״ת[68]. וי״ל גם דתנא ושייר. ושייר נמי תפלה, שהרי בגמ׳ הוכיחו ממק״א שפטור בתפלה, ולא הוכיחו מזה שלא נז׳ תפלה במשנה[69].

---

64 אבל י״ל שלכו״ע אין תחנונים בגדר ת״ת, ונחלקו באם מברך על החפצא או על המצוה. (וכבנשים דמברכות ברכה״ת אף שאינן מצוות בת״ת, כמ״ש במנ״ח תל, לפי שאינן מופקעות מהחפצא דתורה. ומה שמברכות "וצונו" כקושיית הגר"א מז, יד – י"ל כדלקמן בסוף ההערה, שברכהמ"צ נגררת אחרי ברכת השבח. וצ"ע. אבל בלקו"ש חי"ד ע' 150 בשוה"ג להע' 11 באו"א. וראה שם ע' 155 הע' 44. שן ע' הע' 43 הע' 44*). ועד"ז מה שמברך בכותב ד"ת, לדעת השו"ע שאינו מברך על הרהור, דלכאו' מאי שנא ובשניהם אינו מקיים מצות ת"ת, שבהרהור אי״ב גדר חפצא דתורה. ובסגנון פשוט, שאינו בגדר "עוסק בתורה". וא"ש דעת השו"ע גם להדעות שבהרהור מקיים מצות ת"ת). ומטו בה משמי' דהגר"ח מבריסק כעי"ז. וראה בסגנון אחר בלקו"ש יד ע׳ 148. וראה גם להלן בפנים סט"ז ובהע' 84.

וי״פ בשתים: שתחנונים הם חפצא דתורה ולא קיום מצוה. או להיפך, שאכן מקיים מצות ת״ת אבל אינו בגדר חפצא דתורה דשייך בה הודאה, וה"ט שכיון שברכה״ת היא בגדר הודאה, צ״ל בדרך לימוד דוקא, שרק באופן כזה שייך להודות, שהברכה היא על השמחה שבלימוד התורה. ע״ד ברכה״נ. וד״ז לא ניכר באומר בדרך תפלה ותחנונים. (וע"ד החילוק בין כותב ד"ת דרך לימוד או סופר המעתיק להרויח ממון, ראה מג"א מז, א. ט"ז ב. אדה"ז ג. וכמו"כ כתבו (ראה מור וקציעה מז. שאילת יעב"ץ ב, קמ. פתה"ד מז, ב) לחלק בין הרהור באקראי להרהור מתוך הספר דרך קבע).

ועו״ל ולבאר גם להסברא שברכה״ת היא בגדר ברכת המצות, וע״פ הידוע שברכת המצות שייכת רק על מעשה המצוה ולא על הקיום (וכשליח שמברך ברכת המצות על מעשה המצוה אף שאין בידו קיום מצותה). וה״נ בעוסק בתחנונים אף שמקיים מצות ת״ת, אבל אי״ז מעשה המצוה דת״ת, כיון שעוסק בתפלה. ובאמת לכשתרצה, אפ״ל כן גם בפי׳ ד׳ הב״י דק״ש ל״ח לימוד, דהיינו שאינו בגדר מעשה מצות ת״ת כיון שעוסק בק״ש ולא בלימוד. אבל ל׳ הב״י מורה כדברינו לעיל, דקאי רק בדין שנה על אתר, אבל ק״ש מצ״ע מחוייבת בק״ש.

ואו״ל דתרוויהו איתנהו בה, וכמ״ש בב״ח מז, שברכה ראשונה אקב״ו היא ברכת המצות. וברכת אשר בחר היא הודאה למקום ושבח וקילוס, כל׳ רש״י ברכות יא, ב. (וראה בארוכה להלן הע' 90). והמחלוקת בנוגע לתחנונים איזה מהן הסיבה ואיזו המסובב, דמחד גיסא חיובה מה״ת היא ההודאה, כל׳ הרמב״ן סוף שכחת העשין שהברכה היא להודות לה׳, ומה״ת ליכא חובת ברכת המצות כלל, וכל דתקון רבנן אח״כ נגררת אחר העיקר החובה מה״ת. (ועפ״ז א״ש הפלוגתא אם מברך רק על מקרא, שבודאי כל חלקי התורה בכלל מצות ת"ת, אבל בהיות וברכת המצות נגררת אחר ברכת השבח, לחד מ"ד מחוייב לשבח רק על מקרא, מחמת הילפותא דכי שם ה' אקרא או מטעם אחר מחמת השינוי בהחפצא דתורה – ראה להלן הע' 84. ולאידך מ"ד י"ל, לפמש"כ בגבורות ה' סב, דל"ש ברכהמ"צ בדברי שצ' הבנה, ונמצא שבתושבע"פ ל"ש חיוב דברהמ"צ כלל, אלא שברכהמ"צ נגררת אחרי ברכת השבח דשייך בכולהו). וי״ו באו״א, שחז״ל הגדירו החובה מה״ת, מסרה לחכמים (ראה כעי״ז בא״א מבוטשאטש מז, יא ד״ה עוד מצאתי ובשיחת ש״פ וישב תשט״ז לגבי זמן המצוה. וראה להלן הע' 104), וגדרי החיוב כעת הם בהתאם לגדרי שאר ברכות המצוות.

ועו״ל בכמה אנפי.

65 וכ״כ בשו״ת דברי יציב א, נ, ב,

66 צל״ח ברכות כ, ב. שאג״א כד. מלא הרועים ה. משיב דבר מז – ד״ה סימן מז ס״ג. ועוד.

67 ובצל״ח ושאג״א ר״ל ולהוכיח דלמ״ד הרהור כד״ד ברכה״ת דרבנן.

68 אלא שתירוצו צ״ב. וראה בקובץ תשובות א, ט. ושם השיא דבריו לכוונה אחרת. ודוחק.

69 ולהעיר שבמשנה בירד ולטבול שלא נז׳ ברכה״ת – י״ל בכמה אנפי. ומהם, דמיירי בהשכים ללמוד לפני שקרא ק״ש ובירך אז.

וכן י״ל ברבי שמעביר ידיו על עיניו שאמר ברכה״ת מעלוה״ש, או לפנ״ז. וזמן ק״ש משיכיר או בנה״ח. וכמו רב – ברכות יד, ב, ראה מלא הרועים שם. באר אברהם הנ״ל. ובלא״ה צ״ב במה שלא הפסיק לברכה״ת לפני לימודו, ובהכרח לומר כנ״ל [משא"כ בנוגע לק"ש שי"ל שלפסוק ראשון א"ח בברכה"ת, ראה להלן בפנים סי"ד]. וראה שו״ת מפרשי הים פו, ב שר״ל ולהוכיח שמעובדא דרבי מוכח שברכה״ת דרבנן ואינו מפסיק לברכה״ת.

וגם בגוף הסברא, יל״ע שהרי במצות שעיקרן התוצאה י״ל גם במכוון שלא לצאת יצא, כמו במי שמכוון שלא לצאת בפו״ר לכמה דעות[70].

או כלך לדרך זה, שאם מכוון להדיא שלא לצאת ת״ת, מקום לומר שלא יצא כלל מצות ק״ש, שכל ענינה הוא לקרוא פרשה בתורה.

וראה בסו״ד כאן (להלן סט"ו) עוד סברא לחייבו גם כשמכוון שלא לצאת.

-יב-

איברא, שיש שה״ר מהפמ״ג נב במ״ז א, שבשכח ברכה״ת והתחיל כבר ברכות ק״ש, יכוון שלא לצאת ידי״ח ברכה״ת[71].

אבל יל״ד בקל[72], שבודאי יוצא באה"ר לק״ש, שאה"ר גופה היא ברכה״ת ונתקנה בעיקרה בתורת ברכת התורה ממש, ונק׳ כן בירו׳[73]. והיינו שאין הפי׳ שאפשר לצאת ידי״ח **גם** בברכת אה"ר, כ״א שברכת אה"ר כל ענינה ויסודה מלכתחילה היא גדר ברכה״ת עבור ק״ש[74]. (וכש״כ שכ״ה למ״ד שא״צ ללמוד

וכצ״ל בקברו המת ויכולים להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה. ובבאר אברהם שם שפטור מברכה״ת בכה״ג מחמת שעוסק בקבורת המת.

ובזכרון מנחם שם בסו״ד, שה״ה שיל״פ כן בחברים דמפסיקין לק״ש – שבירכו ברכה״ת קודם נה״ח.

ותו שלפמש״כ ברמב״ם ק"ש ב, ה ובשו"ע אדה"ז ת"ת ד, ה, שמפסיקין גם לברכותי׳ הרי בירכו אה״ר. וכ"ה להדיא בשבה"ל ה בסופו: ובימי חכמי התלמוד מתוך שתורתן היתה אומנותן לא היו אומרין אותן וגם לא היו מברכין אלא קורין קרית שמע וברכותי' ותפלה ואל תתמה שהרי ר' לא הי' קורא אלא פסוק ראשון בלבד כדאיתא בפרק הי' קורא ועל כן תולה הפטור באהבה רבה. ועוד זאת, שבתורתו אומנתו ומלמד לאחרים לכמה דעות אינו מפסיק לעשיית המצוות רק לק״ש.

ועוד זאת, שאם נאמר שברכה״ת בכלל מצות ת״ת היא, או שמסתעף ממנה, וכמ״ש בכמה אחרונים בדעת הרמב״ם שלא מנאה במנין המצות, א״ש שאינו מפסיק מלימודו עבורה, שאין מקום שיפסיק לימודו עבור ברכה על הלימוד.

70 וכעי״ז בשיח השדה שם דל״מ תנאי שאין כוונתו מועילה כנגד התורה, דדברי הרב ודברי התלמיד וכו׳. וראה גם כעי״ז דבר אברהם א, טז, כט, שכיון דלימוד התורה מצ״ע אינו מעשה רשות, ומחוייב בה כל היום, לא תועיל כוונתו. והנאני שמצאתי כן בפניני תפלה ע׳ מט בשם הגרישׁ״א, דסברא פשוטה היא, דל״ש היפך כוונה כיון שסו״ס לומד תורה. ובהערות הוכיח כן מקושיית הבה״ל נב ד"ה מ"מ על הפמ״ג (דלקמן בפנים סי"ב) שאא״פ לכוון שאה״ר תעלה לו רק לק״ש ולא לברכה״ת, שאא״פ לחלק הכוונה. (וראה בתהל"ד מז, ו משה"ק באו"א קצת). ומוכח קצת דס״ל גם שאאפ״ל שיכוון שק״ש שקורא אינו בגדר ת״ת. וראה הערות הגרישׁ״א ברכות יא, ב.

71 וכבר כ״כ במקו״ח.

72 גם יל״פ בפמ״ג דמיירי כשמכוון בהדיא שלא לצאת מצות ת״ת, את״ל דמהני. ודוחק, שנותן מקום לטעות והו״ל לומר כן בהדיא.

73 וכמ״ש בבה״ל נב סד״ה מ״מ בשם מאמ״ר.

74 וכל׳ שו״ת מן השמים י, שעיקרם על הגיית התורה. ובמאירי ברכות יא, ב, שנתקנה לחיוב תורה ומאחר שנתקנה יסדוה לפני שמע. ובסי' רבינו שלמה מגרמיזא (בנוגע לאהבת עולם בתפלת ערבית): מזכיר בברכה זו תומ"צ ותלמודם משום ק"ש שהוא ת"ת ומצות. (אבל ראה בסי' חסידי אשכנז שם באו"א קצת).

וכ״כ בפנ״י ברכות שם, שאין לאומרה ללא ק״ש אחרי׳, שהיא כברכה״ת ממש (משא״כ בשאר ברכות ק״ש). וכ״ה במנחת שמואל שם. וראה גם מלא הרועים שם. וראה שיחת ש״פ צו תשמ״ח. ואתחנן תשמ"ה. (אבל ראה באר אברהם שם. אלא שגם לדבריו היא בגדר ומעין ברכה״ת. אבל אפשר לאומרה גם אחרי ק״ש). ואינו סותר להנת"ל בפנים (ס"ג) שברכה זו אינה מיוחדת לת"ת, לפי שעיקרה לת"ת דק"ש ולא לת"ת של כל היום.

ומה״ט נמי א״צ כוונה מיוחדת לצאת ידי״ח ברכה״ת באה"ר, ראה משנ״ב מז, יד ע״פ הרא״ש. וכבר כתב בחקרי לב שם, דלא אשתמיט למי מהפוסקים דלימא שאה"ר פוטרת רק במכוון לכך. וראה שו״ת יחו״ד ד, ה.

ועפ״ז מובן גם בדעת הרמב״ן ברכות כב, ב שהיא בגדר ברכת המצות לק״ש, דלכאו׳ לא נז׳ שם ק״ש כלל, ובפרט באהבת עולם דערבית שלא נז׳ גם יחודו (משא״כ בשחרית), ועיקרה בנוגע לימוד התורה – שהן הן הדברים, שק״ש גופא ענינו תורה, ובפרטיות שאומר בשכבנו ובקומנו נשיח וכו׳ ובהם נהגה יומם ולילה, לפי שבק״ש מקיים והגית יומם ולילה. [ולהעיר ממנוה"מ אלנקוה פרק ת"ת ע' 374 שהסמיך פ"א שחרית וערבית לובשכבך ובקומך. ובברכות כא, א דלמ"ד ק"ש דרבנן בשכבך ובקומך קאי בד"ת. וראה גם שו"ע אדה"ז נח, א. וכ"ה בר"ן נדרים ח, א. וראה יראים השלם רנד בסופו]. וראה עד״ז במשנת יעקב ק״ש א, ה.

ומתאים גם עם שי' הראשונים שברכות ק"ש אינה שייכת לק"ש והו"ע בפ"ע – לפי שגם לדבריהם נתקנו כהכנה לק"ש, "לקיום הק"ש", כמ"ש בתניא יב, וראה ידבר שלום ה, לידידנו הרה"ח הגרשד"ב שי' וולפא, בבי' וביסוס הדברים גם ע"ד הנגלה.

אמנם, בהכרח לומר שאי״ז **רק** משום ברכה״ת, דא״כ במשכים לשנות ומברך ברכה״ת לפנ״ז לא יצטרך לברך אה״ר. (וראה לעיל הע׳ 59 בהקושיא להיפך, מה שברכה״ת בבוקר אינה ברכה שא״צ). ועוד, דאל״כ מדוע תיקנו אה"ר (שגם היא פוטרת ברכה״ת -

אח״כ ויוצא בק״ש[75]). אלא, שאינה פוטרת תורה של כל היום, אלא בשנה על אתר למאן דאית להו הכי, מטעם אחר שאינה מיוחדת לת״ת בכללותה, כבתר״י דלעיל. ולדעת הפמ״ג כשמכוון להדיא שלא לצאת ברכה״ת לכל היום סגי[76].

וא״ש גם של׳ הירו׳ שצריך לשנות על אתר משמע דהוא מדיני ברכה״ת ולא מחמת לימוד התורה שבק״ש, דאה״נ בשביל ק״ש סגי באה"ר לחוד.

ראה להלן הע׳ 89) גם בערבית, שלא נתחייב עדיין בברכה חדשה, ולכל הדעות. ודוחק לומר ולחלק בין מטרת הברכה בשחרית לערבית. (ולהעיר מהקושיא במה שבערבית פוטרת ברכה״ת, אף שאי״ב נוסח של בקשה (כ״כ) כבשחרית - ראה בהע׳ הנ״ל).

ואוי״ל, אף שמחודש הוא, ובהקדם, שבקריה״ת מברך ברכה חדשה ולא סגי בברכה״ת שאמר שחרית, כיון שהמחייב דקריה״ת הו״ע בפ״ע, ובס׳ האורה לרש״י, א, יא, דין ברכת התורה, בטעם הדבר: משום דהו״ל מצוה בפ"ע כדתיקן עזרא והו"ל כמצות תפילין או ציצית או שאר מצוות דאי עביד ליה בעיא לברוכי. (וראה עוד להלן הע' 105 בד' הראשונים). וההי״נ בק״ש כיון שהיא מצוה באנפי נפשה של ת״ת, לא סגי לן בברכה״ת שבבוקר על מצוה הכללית של ת״ת.

[ועצ"ב מה שבקריה"ת מברך רק אשר בחר בנו. (ובכ״מ עמדו גם בהחילוק בין ברכה"ת בכלל לברכה"ת שבקריה"ת, שמחד גיסא מברך רק אשר בחר בנו, ולאידך מברך גם לאחרי׳. ואכ״מ. וראה גם להלן הע׳ הנ"ל (וראה גם הע' 89) בהחילוק בין הברכות). ואוי"ל ולעניננו, שבקריה״ת מברך רק אשר בחר כיון שאין כאן חובה בפ״ע של ת״ת, והיינו הך. ומ״מ כיון שנתחדש גדר חדש לקרוא בצבור מחמת תקנת עזרא, מברך עלה בפ״ע. אבל בק״ש חובתו בת״ת נובעת ממצוה בפ״ע, חובת ק״ש, אלא שאופן הקיום הוא ע״י לימוד התורה. ומה״ט מברך בנוסח אה״ר, ראה להלן הע׳ הנ"ל].

ודאתינן להכא, י״ל כמו״כ גם בק״ש של ערבית, דלא סגי בברכה״ת שבאה״ר של שחרית, כיון שהמחייב כאן הוא מצות ק״ש של ערבית, שה״ז חיוב בפ״ע, אפי׳ להדעות שנמנו כמצוה אחת. וראה לקו״ש חי״ד ע׳ 21 הע׳ 4.

[ולהעיר גם ממנהגו של רש״י שבירך ברכה״ת ב״פ (רשב״א ברכות יא, ב. או״ז ק״ש כב. הגמי״י תפלה ז, כ. ובכ״מ). ונתקשו בזה טובא. וכתבו שהוא ע״ד שמברכים עוה״פ לפני קריה״ת. ואכתי לא תברא, שאיזה חיוב חדש נתחדש בבואו לביהכנ״ס לומר פ׳ התמיד ולהתפלל, וכפי שהקשו הראשונים. וכנ״ל ראינו בד׳ רש״י עצמו שטעם הדבר לברך עוה״פ בקריה״ת כיון שהיא תקנה בפ״ע. ומוכח דנחית רש״י לסברא זו בעצמו. ובשו״ת דבר אברהם א, טז, יט, מבאר באופן מחודש דהיינו משום ק״ש בצבור, שהוא ע״ד חובת ברכה״ת לקרה״ת בצבור. וצ״ע בדבריו, דא״כ תיסגי בברכת אה״ר. ועוד, שא״כ לא ליבריך אח״כ בקריה״ת. ועוד צ״ב מדוע לא בירך רק אשר בחר בנו כבקריה״ת. ובפמ״ג מז בא״א יב כתב, שבירך מחמת פ׳ הקרבנות בציבור שהיא כמו קריה״ת. וצ״ב גם בדבריו כנ״ל מדוע בירך כל הברכות ולא רק אשר בחר, נוסף לזה שבפשטות אין בפ׳ הקרבנות גדר קריה״ת. וראיתי למי שכתבו לבאר דס"ל לרש"י שבברכה"ת יש ב' מחייבים, הן כברי' חדשה בכ"י והן כברכהמ"צ ומתחייב אחרי ההפסק. ועפ"ז ביארו בטעם הברהכה ב"פ. וכ"כ לבאר גם בדיוק ל' הרמב"ם שכפל החיוב דברכה"ת (ראה גם בהע' הבאה). אלא שנוסף לזה שהדברים תמוהים, שגם לסברא זו, בכלל מאתים מנה, ואין שום טעם לברך ב"פ, ואדרבה, עוד זאת שלא יוסבר לדבריהם מה שבירך בפעם הב' דוקא בבביהכ"נ. וסברא דחוקה היא עד למאד לומר שמצד חובת ברי' חדשה המתין מלברך עד בואו לביהכ"נ שתהא ביחד עם ברכות השחר על הסדר כמנהג אשכנז. והעיקר, שבראשונים ביארו בשי' רש"י שלא כדבריהם, וכנ"ל דס"ל שדומה לחובת ברכה"ת עוה"פ על קריה"ת. וא"כ אכתי תיקשי כנ"ל מה נתחדש בבואו לביהכ"נ. וי״ל באו״א קצת, וע"פ ובהתאם להנ"ל, שבירך מחמת פ׳ הקרבנות, ולענין זה לא סגי בברכה״ת, כיון שחובת אמירתם מחמת עוסק בתורת קרבנות ולא מצות ת״ת. וראה לעיל הע' 62. או"י כעי"ז מחמת תחנונים ותפלות, שהוא מחמת מצות תפלה (את"ל דלרש"י מחוייב לברך גם בתחנונים).

ומה שבירך רש״י כל הברכות, לפי שבאמת אינו דומה לקריה״ת, דהתם היינו הך, ת״ת וקריה״ת. אבל כאן דומה לק״ש שחובתו בת״ת היא מחמת מצוה בפ״ע, חובת ק״ש, אלא שקיום המצוה בפועל ע״י לימוד התורה. וההי״נ בפ׳ הקרבנות או בתפלה, שנובעת מחמת חובת הקרבת הקרבנות או חובת תפלה, אבל קיומה הוא ע״י לימוד התורה בפ׳ אלו של תורה. ולא באו הראשונים להשוות מנהגו של רש״י לקריה״ת ממש, אלא להוכיח שכל שיש מחייב בפ״ע דלימוד התורה מברך ברכה״ת ממש. ועצ״ע קצת, דלדברינו הו״ל להביא דוגמא קרובה יותר מחובת ברכת אה״ר. וי״ל].

75 וראה מש״כ בזה הגרח״י שי׳ אייזנבאך במחנה יוסף עיונים במשנת רבינו ס״ג. ושם גם כ׳ לבאר עפ"ז בל' הרמב"ם תפלה ז, י-יא, ועוד שם יד (שנתקשו בזה בכ"מ). ואכ"מ.

76 וראה גם שו"ת דברי יציב א, נא, ג.

ומיושב גם משה״ק בבה״ל (דלעיל הע' 70) היאך פלגינן דיבורא.

ולהעיר שצע"ק בדעת המשנ"ב עצמו, ממש"כ הו"ע במשנ"ב לעיל מז, יז ובבה"ל שם ח ד"ה יש להסתפק, שמעיקר הדין ק"ש אינו בגדר לימוד שנאמרה לשם תפלה, ואילו כאן כל עיקר דבריו שאה"ר היא גופא ברכה"ת, והיא בגדר ברכה"ת לק"ש דק"ש נמי תורה היא ול"ש לחלק הכוונה. וגם אם נפרש כדברינו לעיל בפנים (ס"ג) שהחסרון (אינו מצד הק"ש שאינו בגדר תורה, אלא שבהיותה גם גם מצוה, יוצא) שבברכת אה"ר לא מיתחזי לשם ברכה"ת, וכמפורש במשנ"ב טו, עדיין אא"פ להלום הדברים. ומסתבר, שמש"כ להקשות על הפמ"ג, היינו דוקא למ"ד שק"ש מועלת להיות שנה על אתר, שהרי עיקר דברי הפמ"ג היינו לצאת מהספק אי סגי בק"ש להיות שנה על אתר. ועז"כ בבה"ל, שלא תועיל כוונתו שלא לצאת יד"ח ברכה"ת למ"ד שק"ש עולה לו לשם לימוד על אתר, לפי שאה"ר בעצמותה ברכה"ת היא.

וח״א העירני מל׳ הרמב״ם המשכים לקרוא בתורה קודם שיקרא ק״ש. ומשמע שמצד ק״ש לחוד אינו מברך. ובאמת כ״ה גם בגמ׳. והמענה פשוט, שבאם קרא שמע הרי מברך אה"ר לפני׳[77]. ובכו״כ ראשונים בסוגיין משמע בפשיטות שמברך ברכה״ת קודם שיקרא שמע.

ויש מי שר״ל ולהוכיח ממש״א בהגש״פ רבותינו הגיע זמן ק״ש, ולא הבנתי הוכחתם, שבואי הפסיקו ובירכו בעלוה״ש. ותלמידיהם הודיעם בזמן משיכיר. ועוי״ל.

-יד-

ולא אכחד שמנוסח אשכנז שאומרים ברכה״ת קודם פרשת התמיד אחרי שאמרו ק״ש קטנה משמע ברור שא״צ ברכה״ת למאן דאית לי׳ שתחנונים פטורים מברכה״ת. ואף שלא קראו לשם ק״ש, מ״מ ממה שהביא הטור סוסי׳ מו, שר״י החסיד הי׳ מוסיף בשכמל״ו מחשש שזמן ק״ש עובר משמע קצת שגם בכה״ג א״צ ברכה״ת. ויל״ד.

והנה, באו״ש[78] שצ׳ שיקרא כל פרשה ראשונה לצאת יד״ח ת״ת. ולפ״ז מיושב בקל. ועלה בידינו לפ״ז גם טעם נכון לזה שהוסיף ריה״ח רק בשכמל״ו ולא פרשה ראשונה, שנתקשו בזה בכ״מ, ולהנ״ל מובן היטב שלמנהג אשכנז א״א ברכה״ת עד לפני פ׳ התמיד. ומה שהזהירו הפוסקים שלאחמ״כ לומר גם פרשה ראשונה ושני׳ – היינו למנהגנו שאומרים ברכה״ת לפנ״ז, שכתבו הפוסקים שכן יש לנהוג לחוש להסוברים שגם תחנונים חייבים בברכה״ת. אמנם, במהרש״ל הנ"ל שפסוק ראשון נמי תורה הוא. וכ"מ בכ"מ[79].

ועוי״ל בדוחק קצת, שיוצא יד״ח ברכה״ת דאורייתא עכ״פ, דהיינו להודות לה׳ על ת״ת, במה שאומר לפיכך אנחנו חייבים להודות אשרינו שאנו משכימים וכו׳ שמודה ומשבח על ק״ש, דהיינו תורה.

וחזי הוית, בחיי״א ט, ג, שכשאומרים פסוק ראשון קודם פרשת התמיד ומכוונים כקורא בתורה (בכדי שיקרא ק״ש על הסדר בברכותי׳ לאחמ״כ) אסור לאומרו ללא ברכה״ת לפניו. ומינה, שלדבריו בקרא לשם ק״ש פטור.

אבל דיוקא לא חזינא, שי״ל דכש״כ בקורא לשם ק״ש. ור״ל שגם כשאינו לשם ק״ש, כיון שהוא כקורא בתורה חייב בברכה״ת[80].

ובמשי״ם חפש״י, שבנהג כצאן יוסף דיני הנהגת כל יום כא, כתב להדיא שאפי׳ האשכנזים שאין מברכים ברכה״ת עד קודם פרשת התמיד יכולים לצאת יד״ח ק"ש אז. ודבריו מחודשים, וגם הוא כתבו בתור חידוש דבר. וסותר לכהנ״ל. וגם במש״כ בנהג כצאן יוסף, הנה עיקר דבריו שם הוא לומר שיוצא יד״ח ק״ש אף שאינו בברכותי׳ שברכות אינן מעכבות, ולא שא״צ ברכה״ת. וקושטא קאמר שיוצא ולא

---

77 וראה מאמ״ר מז, ו. והרי דעת הרמב״ם בשו״ת פאה״ד קד שגם באומר לשם תחנונים חייב בברכה״ת. אבל ראה במהדו׳ בלאו קפז בנו״א.

78 דלעיל הע' 52.

79 ראה גם לקו״ש ח״ה ע׳ 33 הע׳ 35. ח״ד ע׳ 1004. שיחת שמחת ביה״ש תשכ״א. יט״כ תשל״ב. וראה לקו״ש חי״ד ע׳ 21 הע׳ 2. ובשנו״א ריש פאה, שיוצא יד״ח ת״ת גם בתיבה אחת.

80 וכבר הקשו במש״כ כן בחיי״א בשם הגר״א, שבמעשה רב כתב להיפך שברכה״ת נתקן לאומרו לפני פ׳ התמיד. וראה גם ביהגר״א מו, יז. ובחי׳ מהר״ץ למע״ר כתב ליישב הדברים, ושם אזיל בתר איפכא, שבקורא ק״ש בזמנה וממילא קריאתו פסוק ראשון היא לשם תחנונים פטור מברכה״ת, וכדעת הגר״א שתחנונים פטורים מברכה״ת. משא״כ כשקורא לצאת יד״ח ק״ש שחייב ברכה״ת. ואף שקשה להעמיס הדברים בחיי״א דלפנינו, עכ״פ נראה שגם הוא תפס בד׳ החיי״א שאא״פ לפרש על פשוטו. וי״ל כדברינו, שלחיי״א בכל האופנים חייב בברכה״ת, וכתב רק משם הגר״א שלפעמים חייב בברכה״ת גם לפנ״ז. ולהגר״א היינו רק בקורא לצאת יד״ח. (ולגר״א עצמו בלא״ה לא תיקשי שא״א ברכה״ת, דס״ל בביהגר״א מו, יט, שאין לצאת בק״ש לפני התפלה לפי שאינה בברכותי׳). אלא שהוסיף מדילי׳ שכ״ה גם באומרו כקורא בתורה. או״י שרק אם נתכוון לשם תחנונים מהני ולא באומר כקורא בתורה.

שמותר לעשות כך. וגם לא הביא שום ראי׳ לדבריו[81]. (ואיך שיהי׳, לדידן שחוששים שלא לומר תחנונים לפני ברכה"ת בודאי אין לומר ק"ש).

-טו-

וי״ל כל הנ״ל בסגנון אחר, שבאמת אינו נוגע אם יוצא יד״ח ת״ת בק״ש, וע״פ הידוע שברכה״ת היא על החפצא דתורה, על עצם ענין התורה, ולא (רק) על המצוה[82]. וי״ל שגם לדעות הנ״ל שק״ש אינה בכלל מצות ת״ת רק כשמכוון לצאת, בכ״ז ה״ז חפצא דתורה. ולכן אף דלא סגי בק״ש לענין ללמוד על אתר, לפי דק״ש לא מהני לגדר ברכת המצות, וג״ז פרט בגדר ברכה״ת, שי״ב גם גדר ברכת המצות[83], אבל עדיין ק״ש מחייב ברכה״ת מטעם אחר משום החפצא דתורה. וג״ז עולה יפה בד׳ הפמ״ג (לעיל סי"ב) שיכול לכוון שלא לצאת ברכת המצות דברכה״ת באה"ר.

[או״י להיפך, שבק״ש מקיים מצות ת״ת, אבל אינו פוטר לימוד של כל היום לפי שאי״ב חפצא דתורה, שה״ז חפצא דפרשיות ק״ש[84]].

ומה״ט י״ל, שגם במכוון שלא לצאת, ומשו״ה אינו יוצא מצות ת״ת, סו״ס ה״ז חפצא דתורה, ומברך ע״ז, שהברכה היא על עצם נתינת התורה, ולא על קיום מצות ת״ת, ולא גרע מנשים שמברכות ברכה״ת[85].

-טז-

מה יעשה כשזמן ק״ש עובר ואא״פ לקיים שניהם

ומכיון שכן, למסקנא מוכרח לומר ברכה״ת לפני ק״ש (וליתר שאת, אחרי ק"ש ימהר לקרות פסוקי תורה לחוש למ"ד שאינו בגדר שנה על אתר. אבל באמת אעיקרא דמילתא רק בברכת אה"ר שייך ספק כנ"ל בפנים ס"ג, ולא כשמברך ברכה"ת עצמה). חדא שגם בתחנונים יש לחוש שלא לאומרם ללא ברכה״ת. (ותמוה ביותר לומר דק״ש לשם מצוה גרע טפי מתחנונים. ודבר שכזה לא נמצא בשום דוכתא[86]). ועוד, שבאמת ק״ש א״ד לתחנונים כנ״ל באורך, וגדרה ת״ת ממש. וגם את״ל שכשקורא לשם ק״ש אינו מקיים מצות ת״ת, עדיין מברך על החפצא דתורה.

וניהדר אנפין לנדו״ד, כשזמן ק״ש עוברת, מה יעשה.

---

81 ובאמת ממש״כ הרמ״א מו, ט שטוב לומר בשכמל״ו בשמע שבקרבנות וסמכה למנהג שאומרים ברכה״ת לפני שאומר תחנונים, משמע קצת דס״ל שחייבת בברכה״ת.

ושו״מ במקו״ח להחו״י רסי׳ מז, שאינו ברור שאפשר לקרוא כל פרשה ראשונה במסופק אם יעבור זמן ק״ש. ושם שבאומרה על תנאי שאם יאחר יצא יד״ח ק״ש אף פסוק ראשון לא יתכן לקרות אם לא בירך ברכה״ת. (משא״כ כשאומרה בדרך תחנונים, דע״ז קאי שם ט), והרי לך מגדולי האחרונים כדברינו (נוסף למהרש״ל, שאג״א ועוד). שוב נמלכתי שאי״ז כוונתו כלל, דהתם מיירי להיפך שכיון שקורא על תנאי נמצא שאם לא יעבור זמנה ה״ז כקורא בתורה. וע״ז קאמר שבכגון דא חייב בברכה״ת (משא״כ כשאינו אומרו בדרך תנאי, עיי״ש. אבל גם בזה כתב שאינו ברור שאפשר לאומרו ללא ברכה״ת. ומהציון לדבריו בס״ט משמע קצת שתפס במושלם שדינו כתחנונים. אבל צ״ע דלדידי׳ תחנונים פטירי מברכה״ת וכמ״ש לעיל מינה מו, ט. ואולי כוונתו לציין לסי׳ הקודם. ואכתי לא תברא). אלא שעדיין צ"ב ממש"כ הו"ע בארוכה, שם ח (והובא לעיל בפנים ס"ג), שק"ש בכלל ת"ת לענין לשנות על אתר.

82 ראה לעיל הע' 64.

83 ובכ"מ (ראה ב״ח (דלעיל הע' 37). נתיבות עולם למהר"ל נתיב התורה ז. הנסמן לקמן הע' 89. ונת׳ גם בלקו״ש (דלעיל הע' 64)), דברכה ראשונה בגדר ברכת המצות.

84 וע״ד שנחלקו בגמ׳ ברכות יא, ב, באם מברך רק על מקרא או גם על מדרש משנה ותלמוד שכולם בגדר מצות ת״ת, אבל נחלקו מהו גדר החפצא דתורה לגבי מצות ברכה״ת. וראה לעיל הע' 64.

85 וכ"כ לחדש הגרא"ו, הביאו בשו"ת דבר אברהם א, טז, כח.

וא״ד לתחנונים, שכעת באמצע תפלתו היא בגדר תפלה ולא לימוד. וכמו כתיבת פסוק לשם צחות. וה״ט, שחובת ברכה״ת לא תליא בקיום מצות ת״ת אלא במציאות של לימוד תורה. וכשאומר תחנונים אי״ז לימוד וכן בכתיבת פסוק לשם צחות. אבל ק״ש ענינה לימוד, אף אם בפועל אינו יוצא מצות ת״ת.

86 אף שראיתי למי שרצה להעמיס כן בד' הב"י.

והנה, נת׳ אצלנו במק״א שההכרעה למעשה כדעת הפוסקים שברכה״ת דאורייתא. ועכ״פ ברכה אחת, ברכת אשר בחר שהיא המעולה שבברכות, שזוהי החובה מה״ת[87]. ומכיון שכן, כשזמנו בהול, יאמר לפחות ברכה אחת שלא לעבור על ביטול מ״ע[88]. ולאחמ״כ יכול להשלים שאר הברכות[89].

---

87 וכדמוכח גם בשו״ע קלט, ט.

והנה, בשאג"א כה, נקט שבאמת יכול לברך אחת מהן איזה שירצה, ומ"מ כתב שיברך ברכת אשר בחר שהיא המעולה, והיינו להעדפה בעלמא. אבל בכ"מ מצינו שדוקא ברכת אשר בחר היינו החיוב מה"ת להודות על התורה. וכן נת' אצלנו להלן הע' 89 בפי' "מעולה שבברכות". וראה לעיל הע' 64.

88 וכ״כ בשו״ת מגדלות מרקחים או״ח ה.

89 והנה לכאו' הי' אפ"ל שכמו שאה"ר פוטרת כל הברכות, הה"נ אחרי שבירך כבר אשר בחר בנו שהיא המעולה שבברכות נפטר משאר הברכות. ומה"ט תיקנו ברכת אקב"ו לפני אשר בחר בנו דוקא (ברכה דרבנן לפני ברכה דאורייתא), לפי שבאמירתו אשר בחר בנו כהודאה על כללות נתינת התורה כבר נפטר מברכת המצות על הפרט של מצות ת"ת. ויש להמתיק הדברים, שהרי עיקר הענין דברכת המצות ילפינן מברכה"ת, וכבירו' ברכות ו, א, דמה תורה טעונה ברכה אף שאר המצות, וממילא כשמברך ברכה"ת בכלל מאתים מנה.

אבל אינו, לפי שברכה"ת מועילה רק לת"ת מצ"ע ולא על המצוה שבזה. ועוד שבירו' מגילה ו, א, להיפך דילפינן לברכה"ת משאר ברכת המצות.

ועדיין י"ל, שכיון שנחלקו בגמ' (ברכות יא, ב) באיזה נוסח לברך, ולמסקנא אמרו הלכך נימרינהו לכולהו, ה"ז מורה שבאמת יכול לברך באיזו ברכה שירצה, ולא בעינן לכולהו ברכות. אבל אינו כיון שלמעשה ולמסקנא תיקנו שיאמר כולם. ועוד, שאין סברא לחלק בין אמירתם על הסדר כשמשכים לשנות, לכשאומרם שלא על הסדר, שיש לו לברך כולם. והעיקר, שמפורש בפס״ד השו״ע שם שלאחרי ברכת אשר בחר בנו מברך שאר הברכות, וכפי שכתבו כל האחרונים שם להדיא ((ודלא כלבוש ט ובית עובד כא) – ראה בב״ח, ופרישה יב, מט״מ לז. והביאו כן גם בשם רש״ל. וכ״פ בעו״ת שם יח, ובפר״ח ט, ובמג״א יב, ובמקו״ח ט. ועוד. וראה גם בפמ״ג בא״א יב, ובא״ר שם יא. וכ״ה בשע״א ד, יג. ובמשנ״ב קלט, לב. ועוד.

וראה בשו״ת אג״מ או״ח א, כא, ומשמע דנקט שבברכת אשר בחר בנו בקריה״ת יצא יד״ח כל הברכות כיון שהיא מעולה שבברכות. וצ״ע.

ועצ״ב מאי שנא מאה"ר שפוטרת כל הברכות. והרי בטעם שנפטר מברכת אשר בחר בנו כתבו הטושו״ע, דלא גרע מאה״ר, וא״כ מדוע דיניהם חלוקים זמ״ז. גם צ״ב הא גופא היאך אה"ר כוללת ברכה ראשונה שהיא ברכת המצות, שהרי היא בקשה לחוד. ובשו"ת קרן לדוד יא כתב שכיון שברהמ"צ דרבנן לא חייבוהו בכך לאחר מעשה כשכבר יצא יד"ח מה"ת. ועדיין לא יתיישב במה שלאחרי ברכת אשר בחר בנו עדיין מחוייב בשאר הברכות. (ודוחק לומר ע"פ הנת"ל הע' 64 שברכהמ"צ נגררת אחרי ברכת השבח, וכל שאומר ברכת השבח מחוייב ממילא בברכהמ"צ. וכיון שאין סדר לברכות, אומרו גם באמר אשר בחר קודם, ואילו ברכת אה"ר אינה הטופס של ברכת השבח, ולא סמכו לה ברכהמ"צ – שהרי מה"ת לא איכפת לן בטופס הברכה, ומאי שנא נוסח דאה"ר שלא סמכו לה ברכהמ"צ).

[וסבור הייתי לומר, שאה"ר פוטרת מצ"ע רק ברכת אשר בחר בנו, אבל ע"י הזכרת מצות ת"ת בפ' ק"ש לאחמ"כ יש בידו גם מעין שאר הברכות. ויומתק עפ"ז ל' הגמ' "משקרא ק"ש א"צ לברך שכבר נפטר באה"ר", דלכאו' העיקר לגבי חובת ברכה"ת אמירתו ברכת אה"ר והול"ל "משאמר אה"ר" וכדו', ומדוע תפסו הטפל – שבאמת לא נפטר מחובת ברכה"ת אלא ע"י קריאת ק"ש (וראה לעיל הע' 41 באו"א). ובסגנון אחר, שברכת אה"ר נתקנה בעצם לק"ש, אלא שמועילה גם לברכה"ת. אבל כשבטל העיקר (כשאינו קורא ק"ש) בטל גם הטפל. ונפק"מ בכ"ז, כשאמר אה"ר שלא ע"ס התפלה.

אבל הא בורכא, שלא נז' בשום מקום שאה"ר מועלת לפטור ברכה"ת רק מחמת הק"ש. ולהגי' בירו' "והוא שקרא על אתר" נז' ק"ש רק מחמת חובת הלימוד על אתר, ולא מחמת חובתו להשלים ברכה"ת גופא. וכל הראשונים פי' במעלת אה"ר שי"ב מעין ברכה"ת, ולא מחמת השלמת הברכות ע"י ק"ש. ועיקר, שסתימת כל הפוסקים שאה"ר לחוד פוטרת מצ"ע. ומה גם לדעת המשנ"ב (בבה"ל דלעיל הע' 70) שאינו מועיל שיכוון בברכת אה"ר שלא תעלה לו לברכה"ת. ובפרט לפמשנת"ל (סי"ב ובהע' 74) שאה"ר מצ"ע היא בגדר ברכה"ת. ומה"א א"צ כוונה מיוחדת עבור ברכה"ת].

ואוי"ל לפמש"כ בהשגות הראב"ד על בעה"מ ברכות יא, ב, בטעם דלא סגי לן באשר בחר בנו שהיא המעולה שבברכות, ומברך גם אקב"ו והערב, שאינה ברכה לבטלה, לפי שלא רצו להניח הבקשה שלא יכשל בד"ת. ומשמע שלפי האמת א"צ לומר כל הברכות, והעיקר שיהא בנוסף להתוכן דאשר בחר שהיא שבח וקילוס גם לשון של בקשה. (ובפירש"י ותוס׳ שאין לומר למדני חוקיך בברכה"ת שהיא לשון בקשה ולא ברכה – קאי בחתימת הברכה דוקא. וראה תהל"ד מז, ה. אג"מ שם). ואכן, באה"ר יש גם שבח וקילוס וגם בקשה. ואדרבה, עיקרה בקשה, וכדמוכח בפירש"י ושאר ראשונים שבברכת אה"ר יש מעין ברכה"ת מחמת הבקשה ותן בלבנו וכו', והיינו שזהו העיקר. ולא כ"כ שבח וקילוס (בנוגע לתורה) – ראה בני"ש (דלעיל הע' 37).

וי״ל עוד בדא״פ, ובהקדם מה שנתקשו בסוגיית הגמ' בנוסח ברכה"ת, הלכך נימרינהו לכולהו, דלכאו' מרבה בברכות שלא לצורך, והאריכו בראשונים. וגם צ"ב דמשמעות המשך הדברים בגמ', שכיון שאשר בחר היא מעולה שבברכות, מה"ט – הלכך – נימרינהו לכולהו, דמהי השייכות ביניהם (אלא שי"ג באו"א. ואכ"מ). ואדרבה, לפ"ז תיסגי לן באשר בחר לחוד. וי"ל, עפ"מ שכתבו בכ"מ (ב"ח דלעיל הע' 37). פנ"י בסוגיין. חיי"א ט, א. וראה שו"ת אג"מ שם. שם ב, ג), שברכת אקב"ו בגדר ברכת המצות, ואשר בחר ברכת ההודאה. והוסיפו בה בכמה דוכתי, שמצד דין ברכת המצות ה"ז מדרבנן, אבל מצד גדר ברכת ההודאה חיובה מה"ת. ובפרטיות יותר, ובסגנון אחר, ע"פ ל' אבודרהם (ל, הל' ברכות), שהברכות נחלקות לד' חלקים, ברכות התפלות, המצות, הנהנין, השבח

וההודאה. ולפ"ז י"ל, שמחלוקת האמוראים בנוסח ברכה"ת היא גם בגדר הברכה, דלמ"ד שאומר אקב"ו ה"ז ברכת המצות, ומ"ד שאומר והערב ה"ז בקשה ותפלה "ברכות התפלות", ומ"ד אשר בחר היינו ברכת ההודאה. והדברים כמעט מפורשים בשו"ת מן השמים י. וזהו אמרם שברכת אשר בחר היא המעולה שבברכות, שאי"ז רק שינוי נוסח אלא סוג ברכה אחרת, מעולה שבברכות, דרק לפום הך סברא ה"ז דאורייתא. וראה גם קרן לדוד שם. וא"ש גם גירסתנו שרב המנונא קילס נוסחת אשר בחר שהו"ע תיקן, דלכאו' מאי קמ"ל באומרו שנוסח שלו עדיפא, והאם להשביח מקחו נתכוון. אלא, שהן הן הדברים, שבא לומר שאי"ז רק שינוי נוסח, כ"א שמעולה נוסח זה מצד גדרו. ומעתה, מובן היטב שבברכת אשר בחר לחוד לא קיים חובת ברכת המצות וברכת התפלות, ומשו"ה מסיים עלה, הלכך נימרינהו לכולהו, שכיון שאין גדריהם שוים, אין הנוסחאות סותרות זל"ז, דכולהו איתנהו בה, וה"ט לפי שאשר בחר היא חובה מה"ת – מעולה שבברכות – ואינה בגדר ברכת המצות ובקשה שתיקנו חכמים. אמנם, כשאומר נוסח אה"ר כפי תקנת חכמים הכל בכלל, וכמשנת"ל.

וי"ל שה"ז בדומה לברכות ק"ש, שע"י ברכת ק"ש הפקיעו גם מלברך ברכת המצות על ק"ש, וכבמאירי (דלעיל הע' 74). [ולהעיר מבעה"מ סוף ר"ה ומה שנהגו, לדעתו שאינו מברך על תקיעות דמיושב, שאין לנו ברכת התקיעות אלא ברכה של תפלה בלבד. וראה העמק שאלה בהעלותך קכה, יא]. ויש להמתיק הדברים, שעיקר הענין דברכת המצות, כהכנה לקיום המצוה, עובר לעשייתו, ש"יגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת", כל' הריטב"א פסחים ז, ב. וכיון שכן, באמרו ברכות ק"ש ומזכיר שחוקי התורה ניתנו "לעשות רצונך בלבב שלם", וגם מבקש "ודבק לבנו במצותיך ויחד לבבנו וגו'" יש בידו העיקר להכין נפשו לקיום מצוותיו. וה"ה בעניננו בנוסח ברכה"ת, דשאני נוסח אשר בחר בנו כהודאה להקב"ה על נתינת התורה שאין כאן הכנה מצדו שמוכן לקיים רצונו, משא"כ בברכת אה"ר שי"ב בקשה על לימוד התורה, וממילא הכל בכלל.

[וי"ל שלכן בברכת והערב מסיים בה המלמד תורה לעמו ישראל, דלכאו' לא זהו העיקר כלל (וכטענת הרמב"ם בשו"ת (בלאו קפב): החותם המלמד תורה טועה לפי שאין השי"ת מלמדה לנו אלא ציוה אותנו ללומדה וללמדה וזה נמשך על עיקר דתינו והוא שמעשה המצות הם בידינו לא כהכרח מאתו ית' על עשייתן). ובאמת, כ"ה גם באה"ר: ותלמדם חוקי חיים כן תחננו ותלמדנו. ובאהבת עולם דערבית: תומ"צ חוקים ומשפטים אותנו למדת. ולהנ"ל י"ל, שב' בחינות בדבר – נתינת התורה אלינו, ושהקב"ה מלמדנו תורה. וכאן ר"ל שאנחנו בבחי' מקבל וזקוקים עדיין להתלמד, והולך סובב על עיקר המכוון בברכה זו, הבקשה מהקב"ה (וכל' הרמב"ם שם: ענין נתינתה והיא כוונת הברכה בקשת העזר על לימודה), משא"כ בברכת אשר בחר בנו שסיומה נותן התורה, שהיא כהודאה שכבר ניתנה לנו. (אלא שמ"מ ה"ז ל' הווה, לפי שבכ"י יש נתינה מחדש, כמבואר בכ"מ). ועולה יפה גם להגי' שבראשונים שבברכת והערב מסיים בא"י למדני חוקיך. ולהעיר גם מהידוע שב' גדרים בלימוד התורה, מצד גדרי הנותן ומצד גדרי המקבל (ראה הדרן עמ"ס פסחים, נד' בסוף הגש"פ עם לקו"ט מנהגים וביאורים)]. ולפ"ז מובן גם מחלוקת הראשונים אם והערב היא ברכה בפ"ע או מכלל ברכת אקב"ו, כיון שהבקשה מצ"ע כמוה כברכת המצות.

או"י באו"א קצת, וא"ש למ"ד שהיא ברכה אחת דוקא, ובהקדם מה שצ"ב שלא מצינו בשאר ברכהמ"צ בקשה ותפלה, ומאי שיאטי' דתפלה ובקשה זו לנוסח ברכהמ"צ. ועכצ"ל שאין כאן ברכהמ"צ ממש, כ"א הכנה לתפלתו, שבהיות וצונו לעסוק בתורה מבקשים אנו והערב נא וכו'. (והדברים מתאימים לב' הנוסחאות לעסוק בד"ת או על ד"ת). ונמצא דאדרבה עיקר הברכה היא הבקשה, וא"צ בברכהמ"צ כלל (כיון שזמנה כל היום או שאי"ב מעשה, או מטעם אחר עד"ז), והיינו נוסף לברכת ההודאה שמחוייב בה מדאורייתא.

ויומתק, ובהקדם שצ"ב בהבקשה ד"והערב נא", דהיכן מצינו בקשה שכזו בקיום המצות (ולדוגמא באכילת מצה, לא מצינו שיברכו ויבקשו שתהי' מתוך תענוג. ואדרבה, כפאו ואכל מצה יצא). אלא, שנת' בכ"מ ש(עיקר) חובת ברכה"ת היא על עצם ענין התורה שנתן לנו הקב"ה, ולא על המצוה שבזה, והחיוב היא שתהי' "כלי חמדתו של הקב"ה שהי' משתעשע בה בכ"י חשובה בעיניו לברך עלי' בשמחה יותר מכל הנאות שבעולם" (כל' אדה"ז רסי' מז. ונת' בלקו"ש יד ע' 149 ובהע' 8*), והיינו לא מחמת מצותה, כ"א מחמת שהיא "כלי חמדתו של הקב"ה שהי' משתעשע בה בכ"י". ומכיון שכן, ברכתו "בשמחה יותר מכל הנאות שבעולם" מתבטאת דוקא ע"י ההודאה וגם הבקשה שתהא עריבה בעיניו (כפי' והערב נא מל' עריבות). ולהכי לא סגי בהודאה גרידא כשאר ברכות ההודאה, ועליו להראות שמחתו, שזהו עי"ז בקשתו ותפלתו. ודוקא עי"ז תעשה "שאלתו ובקשתו שמבקש בברכתה". וכ"ה גם בנוסח אהבת עולם בערבית: ונשמח בדברי תורתך. וגם באה"ר אינו מבקש על עצם הלימוד לבד, כ"א שיהי' מתוך הבנה והשגה (אף שבתושב"כ נק' לימוד גם בל"ז) וגם מתוך אהבה והארת עיניים, "ותן בלבנו בינה וכו' ללמוד וללמד וכו' באהבה והאר עיננו בתורתך". וא"ש מה שבברכת אה"ר לחוד סגי ואינו זקוק כאן כלל לברכהמ"צ. (ומה גם לד' הלבוש מז, ו ובהגה שם, שברכת אקב"ו והערב היא על הלימוד דאתמול, וכבברכהמ"ז שמברך לאחרי', מובן היטב שאין כאן חובת ברכהמ"צ כלל). [ולהעיר מדגל מחנה אפרים בשלח ד"ה א"י ויבואו בשם הבעש"ט ד"שלא בירכו בתורה תחילה" קאי על הבקשה ד"והערב נא"].

ואוי"ל עפ"ז, שחובת ברכה"ת ילפינן מתרי קראי, שבגמ' ילפינן לה מכי שם ה' אקרא הבו גודל, ובמדרש (דב"ר פ' נצבים, ח, ב) מקרא דבא"י למדני חוקיך. והן הן הדברים, דתרוויהו איתנהו בה, החיוב דהבו גודל, שבח והודאה, וגם חובת בקשה, למדני חוקיך. ועוי"ל בזה. (אבל להעיר שלישנא דקרא ״שבע ביום הללתיך״ דמינה ילפינן חובת ברכות ק״ש היינו ל׳ הודאה).

ויש לקשר גם עם מש"כ בעל המאור ותר"י ברכות יא, ב, שב-ג' הברכות נתקנו כנגד מקרא משנה ומדרש, וברכת אשר בחר בנו כנגד מקרא, ואקב"ו והערב כנגד מדרש ומשנה, והיינו לפי שבתושבע"פ העיקר ההבנה, ומה"ט נחלקו אם מברך עלי', שהברכה שייך רק על מעשה, דיבור בד"ת, דעקימת שפתיו הוי מעשה, ומ"מ כיון שגם בתושבע"פ מוציא לד"ת בפיו (אף שלא זהו העיקר) קייל"ן דמברך עלה. (ולמ"ד שמברך רק על משנה ולא על מדרש, שלפחות שונה הלכות פסוקות, והתלמוד מביא לידי מעשה, משא"כ במדרש וגמרא). ויומתק, שהבקשה דברכה"ת היא בברכת והערב דייקא, השייך לתושבע"פ, שבתושב"כ מצותה בקריאה לחוד, ול"ש בקשה ותפלה ע"ז, משא"כ בברכת והערב מבקש ומתחנן שיוכל להבין ולהשיג. וכן גם בברכת אקב"ו שהיא הקדמה לוהערב נא, בנוסח לעסוק בד"ת, וכמ"ש בב"ח וט"ז רסי' מז, דקאי על העיון בד"ת. והנה, בנוסח דוהערב מבקש שתהא עריבה בפיו, דלכאו' מילי סתראי נינהו, דעריבות שייך להבנה במוח. (וראה א"ר מז, ג. מהרש"א בחדא"ג ברכות יא, ב). אמנם הכוונה לבקש בברכתו, שאף שהברכה על הדיבור, העיקר כאן בתושבע"פ העריבות ומתיקות הבאה ע"י הבנה והשגה בשעת הדיבור גופא (ורק

וכש״כ שצריך לומר ברכה״ת באומר גם פרשה שני׳ ושלישית, שלרוה״פ אינן מה״ת, משא״כ ברכה״ת[90].

וי״ל גם, שאף שיכול לקיים מצות ברכה״ת לאחמ״כ, ואילו מצות ק״ש זמנה עוברת, סו״ס כעת ה״ז ביטול מ״ע בקו״ע כשאומר ק״ש ללא ברכה״ת[91]. משא״כ כשמאחר ק״ש מחמת אמירת ברכה״ת[92]. וגם בכגון דא אנוס הוא דארי׳ דחיובא דברכה״ת רביע עלי׳[93].

וגם ביטול מ״ע דק״ש הוא פ״א, אבל בברכה״ת י״ל שעובר בכל תיבה ותיבה[94], או בכל ענין וענין. ואיסור חמור פ״א עדיף מאיסור קל כמ״פ[95].

ועוד שאם חובת ברכה״ת דאורייתא מעכבת המצוה, וא״כ יתכן שגם לא יצא חובת ק״ש[96].

בשעת העיון ממש להבין דבר מתוך דבר א"צ להוציא בפה, כפס"ד אדה"ז בהל' ת"ת ב, יב), משא"כ בתושב"כ שעיקרה קריאה בפה. וכמו"כ גם בברכת אה"ר מבקש להבין ולהשכיל ללמוד וללמד (לאחרי ההודאה ד"ותלמדם חוקי חיים", שזהו ההודאה על העבר, ואשר לכן מבקש מהקב"ה שמו"כ נמי אצלנו "כן תחננו ותלמדנו").

וי״ע קצת בנוגע לנוסח אהבת עולם שבתפלת ערבית, שבראשונים כתבו להדיא שגם היא פוטרת, אף שאי"ב בקשה. (וראה מגיד תעלומה (דלעיל הע' 37). תהל"ד שם. אבן שוהם עהראב"ן קלח. שו"ת תשוה"נ ג, קמט. ועוד). ואולי ל' "בשכבנו ובקומנו נשיח וכו'" הוא גם בקשה ולא רק סיפור דברים.

ולהעיר מערוה״ש מז, טז שפתיחת וחתימת אה״ר היא ברכה״ת ממש, שאין אה״ר יותר מנתינת התורה. וכעי״ז בשיחת חגה״ש תשמ״ג, שנז׳ בה בחירת הקב״ה בישראל, ומ״ת הוא כתוצאה מהבחירה בישראל, וכנוסח ברכת אשר בחר בנו. וי"ל שה"ה והוא הדבר בנוגע לאהבת הקב"ה לישראל. וא"ש בנוגע לתפלת ערבית שלא נז' בה הבחירה בישראל. (אבל ראה קובץ הערות הת' ואנ"ש מאריסטאון בלק תשמ"ג שהרשימה אינה מדוייקת). אבל בראשונים שנפטר באה"ר מחמת הבקשה ותן בלבנו בינה וכו'.

וכבר העירו (ראה שפ״ח ועוד), שבפירש״י ברכות שם כתב שבאה״ר יש מעין ברכת התורה ותן בלבנו וכו׳ ותלמדם חוקי רצונך. וצ״ע ששינה הסדר. וכתבו בזה שבא לרמז לנו נוסח ברכה״ת, דותן בלבנו היינו לשון בקשה כנגד ברכת והערב נא. ותלמדם חוקי רצונך היינו כנגד ברכת אשר בחר. ולדברינו א"ש שזהו העיקר ותו לא בעי. [אבל י״ל ולרמז עוד, אף שלא הובא ברש״י, דלעשות רצונך בלבב שלם הוא כנגד אקב״ו].

והנה, בחי׳ ר״מ זאקס ברכות יא, ב בשם רבו הח״ח, שאחרי ברכת אה״ר עדיין צ״ל ברכת וצונו. וד״ז מחודש. ועיי"ש פסחים סי׳ כב, ב. וסתימת כל הפוסקים אינה כן. והו״ע כ׳ הפכו במשנ״ב שם.

ועוד ראיתי בחשוקי חמד מגילה כג, ב בשם הגריש״א, שכ׳ שאינה פוטרת ברכת אשר בחר בנו. וצ״ע.

90 וראה להלן הע' 94.

91 אבל יש מקום עיון אם הוא בגדר קו״ע. וראה שיח השדה שם ג, א ד״ה ואין להביא. (ולהעיר מדוגמתו: שאג״א לב. רעק״א סוכה מה, א. או״ש מאכ״א טו, י. שם שבועות ה, יח). וכש״כ בעניננו, שהמצוה לברך ברכה״ת היא לפני לימודו ולא בשעת הלימוד.

92 וגם את״ל שספק בדבר אם חייב בברכה״ת – שכנ״ל אינו, ושבודאי חייב – י״ל שעדיף לבטל מצות ק״ש בשוא״ת מלבטל ספק מצות ברכה״ת בקו״ע. ותלוי בהשקו״ט בדין מאכילין הקל הקל תחילה ביש לו ודאי איסור קל וספק איסור חמור, מה עדיף. ואכ״מ.

93 וכש״כ את״ל שיש איסור ללמוד ללא ברכה״ת, שלפ״ז אי״ז רק ביטול מ״ע. אבל בפשטות האיסור אינו ענין בפ״ע ונובע מחמת חיוב ברכה.

אלא שיתכן לומר כן גם להיפך, דארי׳ דחובת ק״ש בזמנה רביע עלי׳ לבטל ברכה״ת.

94 ראה שנו"א דלעיל הע' 79.

95 ואיתמר משמי' דהגר"א גניחובסקי, דמסברא לא נחתינן לדון בתר ביטול מ"ע הי מינייהו עדיף, ועלינו לדון אך ורק בנוגע קיום המצוה, ובק"ש מקיים מצות ק"ש וגם מצות ת"ת בכל תיבה, ובברכה"ת מקיים רק מצוה אחת.

עוד יש לדון אם נאמר שספק בדבר אם חייב בברכה"ת, אי עדיף איסור ודאי פ"א מספק איסור כמ"פ. וראה בני ראי"ם גניחובסקי א.

וי"ל דנפק"מ בכ"ז בעיקר לגבי פ' שני' שגם אם נאמר שק"ש עדיף, הרי בפ' שני' ספק אם חייב בה מה"ת וגם ברכה"ת ספק דאו' או דרבנן, ונמצא ששניהם שקולים. וגם בהצטרף הספק דשמא ק"ש פטור מברכה"ת, הרי לאידך לפום הך סברא אי"ז בגדר ק"ש והוא כקורא בתורה. אלא שי"ל שכיון שבדעתו קוראה משום ספק ק"ש ה"ז אצלו כעין תחנונים, את"ל שק"ש בכלל תחנונים. ועפ"ז יש לדון שוב לפי הסברות שבפנים, הי מינייהו עדיף.

96 ראה תוספהרא״ש ברכות טו, א. וכ״ה בפמ״ג הנ״ל בפנים (ס"י) לגבי זכירת עמלק. וראה לעיל בהע' 62. אבל י״ל דהיינו רק אם היא בגדר ברכת המצות, משא״כ אם היא בגדר ברכת הודאה ושבח, ובפשטות ברכת המצות שבזה היא מדרבנן. ודן בכעי״ז בשו״ת דבר אברהם טז. וראה שו״ת אר״צ שם.

וילע"ע, לפמש"כ בשו"ת מהר"ם שיק או"ח כט, שבלא בירך ברכה"ת גם ברכהמ"צ דכל המצוות דאורייתא, וע"פ הירו' ברכות (דלעיל הע' 89) דילפינן מהקישא דכל המצוות טעונות ברכה. אלא שיוצא יד"ח בברכה"ת גופא. וה"ט דהאבודרהם בנוסח על דברי תורה לכלול גם עשיית המצוות. ובשו"ת מהר"י בי רב סב, כ"כ לענין מצות כתיבת ס"ת. ויש לחלק). ומובן היטב עפ"ז מה שי"א (בכור"י תרמד. יפ"ל א כה, י. שם ב, כה קו"א א. שם מו, א) שחייב לברך ברכה"ת קודם מעשה המצוות. (וראה באו"א קצת שו"ת אר"צ א,

ותמוה אצלי מש״כ כמה מהאחרונים[97] להתיר בפשיטות לקרוא ללא ברכה״ת. ובשו״ת בצה״ח[98] אף שכתב להחמיר לכתחילה והוכיח כן במישור מכמה דוכתי, הביא כמה הוכחות לאידך שאינו מקיים מצות ת״ת בק״ש, ויישב בזה כמה קושיות הראשונים. ולענ״ד אדרבה הוא, דמכולן אפשר להוכיח שהראשונים עצמם ס״ל להיפך ממש. וגם הוא שת לבו לזה.

[ובשו״ת מגדלות מרקחים[99] שם ר״ל יתירה מזו שללא ברכה״ת ה״ז מהבב״ע[100], וכל מילתא דא״ר ל״ת אעל״מ].

אבל י״ל דמדאורייתא סגי שיאמר ברוך נותן התורה ותו לא. ובמק״א[101] הבאנו מסדר ברכות לרמ״מ, בישן שינת היום שיאמר פסוק גל עיני וכדומה, עיי״ש אצלנו. ולדברינו י״ל שהוא לצאת ברכה״ת דאורייתא, ובמקום ספק דשינת היום מהני. וגם במנ״ח תל, דסגי שיאמר לפי צחות הלשון איזה שבח על נתינת התורה[102].

ויש מי שר״ל[103] שמה״ת סגי במברך פ״א בחייו. אבל לא מצאנו לזה שום מקור[104]. ופשטות ד׳ החינוך ממש״כ שמי שקרא בתורה שחרית קודם שיברך ביטל מ״ע, שכל יום שלא בירך לפני׳ ביטל מ״ע[105].

טז). ומכיון שכן, כשאינו אומר ברכה"ת מפסיד גם ברכהמ"צ לק"ש, גם את"ל (דלא כדברינו כאן) שק"ש אינו בגדר ת"ת, או גם במכוון שלא לצאת יד"ח ת"ת. ואת"ל דבכגון דא דאורייתא היא ומעכבת המצוה הפסיד גם מצות ק"ש. ועוי"ל, בד' הראשונים אם תיקנו ברכהמ"צ לק"ש, שמה"ט גופא לא תיקנו שכבר יצא יד"ח בברכה"ת או באה"ר. וכ"ז א"ש גם לרשב"א שברכות אצ"ל עובר לעשייתן. אבל כ"ז לא יוצדק באומר ק"ש קודם אה"ר. ואכ"מ.

97 שלחן הטהור מו, ט. שו״ת אר״צ א, יט. ובאריכות גדולה בספרו שיח השדה ברכת ה׳ א. (ולפלא שהוכיח במישור בראיות ברורות שמקיים מצות ת״ת. ולבסוף דחאה בסברא בעלמא. אלא שכל דבריו בשעהד״ח. וגם בזה סיים עלה דעדיין צ״ע לדינא). שלחן מלכים ז, ב, נז הובא בלקט הקמח החדש מז, ג. (ושם שקבלה היא מרבותינו. ואין בידינו קבלתו). בצה״ח א, א. קובץ תשובות א, ט. אז״נ ט, נד. אבן ישראל ט ע׳ נו. שרה״מ ב, ס.

98 שבהערה הקודמת.

99 דלעיל הע' 87.

100 וי״ל דדמיא לקורע בשבת, דלאו היא גופא עבירה. וכן העיר בבר אלמוגים ז. ועוד שהעבירה נעשית ע״י מצוה ולא שהמצוה נעשית ע״י עבירה. ובסגנון אחר, שכיון שבעבירה היא ע״י שמעדיף מצוה על חברתה אי״ז בגדר מהבב״ע. ועד"ז איכא להנדז בסברת אעל"מ.

101 בבירור הלכה בענין שכח על הנסים מילואים ג בשוה״ג.

102 וצ״ע פי׳ ל׳ החינוך שם, שיאמר ברכות המתוקנות בתורה. ובשו"ת פאר עץ חיים א ד"ה היוצא ר"ל דמדאורייתא סגי בהרהור, ולפ"ז מצינו עצה והצלה פורתא. אבל הו"ע כתב שדבריו מחודשים ולא הזכירוה הפוסקים. ובברהמ"ז שהיא מה"ת לכל הדעות קייל"ן שבספק צריך לברך בדבור.

103 ראה חדשים גם ישנים שטייף ברכות יא, ב, הל׳ ריח.

104 אבל להעיר מהסברא בלקו״ש יד ע׳ 150. וצ״ע בל׳ אדה״ז מז, ז, שלא תיקנו אלא פ״א ביום כברכות השחר. וראה לקו״ש שם הע׳ 15. שם ע׳ 21 הע׳ 7*. ובארוכה – שיחת וישב תשט״ז.

וכבר העירו – ראה שו״ת אר״צ שם ד״ה ויותר נכון. ועוד – במש״כ במשנ״ב מז, ג, בניעור כל הלילה שסב״ל, אף דס״ל שם ג, שבספק אם בירך חוזר ומברך, שספיקו לחומרא לפי שברכה״ת דאורייתא. וי״ל (נוסף לזה שיש לחלק בין מי שכבר נתחייב וספק אם נפטר שיש עליו חזקת חיוב לספק בעיקר החיוב, עוד זאת) שבניעור כל הלילה אינו חייב מדאורייתא לפי שלא ישן שינת קבע, וחובת הברכה כל יום כברכות השחר כשי׳ ר״ת הוא רק מדרבנן. וכ"ה באר"צ שם, ולאידך, את״ל שלר״ת אין דעתו לפטור בברכתו עד למחר, מקום לומר דשוב נתחייב מה״ת. וצ"ע אם סברא זו שייכא בדאורייתא. ומסתבר, דאדרבה מה״ת מברך ״בכל עת שיקרא בתורה״, וכל׳ הרמב״ן סוף חלק העשין. ורבנן תיקנו זמן קבוע. וראה א"א מבוטשאטש מז, יא ד"ה עוד מצאתי. עצ״ע.

ולהעיר גם מכעי״ז בשו״ע אדה״ז מז, ו, לחוש שלא לברך ברכה״ת בלא למד על אתר אחרי אה"ר. וי״פ כעין הנ״ל, שגם את״ל דסד״א היא ולחומרא, החיוב ללמוד על אתר היא מדרבנן וספיקו לקולא.

כן להעיר שבאגור א תפלה, בנוגע לשינת קבע ביום, כתב שהמיקל שלא לברך לא הפסיד שהברכות אינן מעכבות. ולכאו׳ יש כאן חשש ביטול מ״ע, וספיקא דאורייתא לחומרא. וכה"ק בפמ"ג מז בא"א יא. ועוד, שבברכות דאורייתא מעכבות – ראה לעיל הע' 96. ואת"ל שבכגון דא ליכא חובת ברכה״ת דאורייתא א״ש. וכ"כ בקרן לדוד יא. וכ"ה בא"א מבוטשאטש שם. וראה תשוה"נ ד ע' תכז (הל' ברכות יד). ובלא״ה, יש לתרץ בפשיטות, שמי ששנה זו לא שנה זו. וראה גם שו"ת דבר אברהם א, טז, כא.

105 ודוחק גדול שכוונתו רק כשקורא בתורה בס״ת בציבור, וכסברת כמה אחרונים שרק בציבור הוא דאורייתא. ואין לזה אפי׳ סרך רמז בלשונו. ובכלל, בגוף סברא הנזכרת, אף שיש לה בית אב בסוגיית הגמ', ברכות כא, א, ובירו' ברכות ז, א, שדנו גם בנוגע לברכה"ת לאחרי', אבל ל' הראשונים – הרמב"ן בשכחת העשין טו. החינוך שם. ועוד – מורה דלא ס"ל לחלק בהכי. וראה גם מאירי ברכות כא, א, דמוכח ברור שקאי בברכה"ת של יחיד. ואדרבה, מדברי הראשונים משמע שבקריה"ת ה"ז רק משום כבוד התורה

ועדיין י״ל בדוחק כמ״ש בבצה״ח שם (עפ"ד הא"א מבוטשאטש מו, ט) שמה״ת סגי אם יברך פעם אחרת ביום קודם לימודו וא״צ דוקא בבוקר. וג״ז אינו עולה יפה בל׳ החינוך. ועוד, שסו״ס י״ב משום ערום לא יתרום גם במברך אח״כ, אם נאמר שאינו ברכת השבח[106].

ובשו״ת קרן לדוד יא שהאיסור ללמוד לפני ברכה״ת הוא רק דרבנן[107]. אבל כ״ז לא יושיענו לד׳ החינוך שמבטל מ״ע[108].

ומש"כ שם דסגי בברכה קודם הלימוד פ"א ביום, הנה, ל" החינוך מורה שמדאורייתא צ"ל "שחרית", והיינו בפעם הראשונה דייקא. והכי מסתבר, שמסברא ל"ש לומר שאין כאן ביטול מ"ע כעת, כיון שאח"כ יברך קודם הלימוד.

-יז-

ומ״מ, אף שברור שחייב בברכה״ת, אם זמנו בהול כ״כ שיבטל ק״ש אם יאמר גם ברכה אחת, וגם אין זמנו בידו לומר גם לשון הנ״ל וכדומה, י״ל שה״ז בדומה לברכת המצות שאין אומרים לו שיבטל המצוה מחמת הברכה. ועוד, שאין הכרח שכל הראשונים דס״ל שברכה״ת דאורייתא ס״ל כבחינוך. וגם לדעת החינוך י״ל שאם בירך אח״כ תיקן מה שביטל לפנ״ז.

ועוד וג״ז עיקר, שי״א שברכה״ת דרבנן וק״ש ודאי דאורייתא[109].

ולכאו׳ כדאי גם שיכוון בכוונה הפכית שאינו יוצא יד״ח ת״ת להדעות דמהני. אבל כנ״ל י״ל דמיגרע גרע שעי״ז יתכן שלא יצא ק״ש כלל[110].

ומדרבנן. (וראה בארוכה לעיל הע' 74 בדעת רש"י). וכן מוכח ברא"ש ברכות א, יג (והובא בקיצור בטור או"ח מז. שם קלט. וראה בשו"ע שם ח). וכ"ה גם בסמ"ג יט עשין קב. תוד"ה הא – ר"ה לג, א (הובאו בב"י קלט ד"ה ואע"פ). רשב"א ברכות יא, שו"ת הרשב"א ז, תקמ. ב"י או"ח מז ד"ה כתוב. וכ"כ להוכיח מדברי הראשונים בשו"ת דבר אברהם א, טז, יט. ועוד, דאטו עשרה כתיב בתורה, והרי מדאורייתא אין חובת קריה"ת בעשרה בכלל. (אבל ראה ריטב"א מגילה יז, ב). וגם בקריאת פ' זכור, אין הכרח שהקריאה בס"ת ובציבור היא חובה מה"ת. וסברא זו נתחדשה בבית מדרשם של האחרונים. אבל סתימת כל הראשונים והפוסקים שלא לחלק בהכי. וראה גם במג"א קלט, ה, שמה"ת יוצא בברכתו שחרית. (אלא, שי"ל בדבריו, שמ"מ ברכתו שחרית היא מדרבנן). וראה גם פמ"ג (לעיל בפנים ס"י). וא"ש לפ"ז גם שהשומע קריה"ת ולא שמע הברכות שלא הפסיד המצוה, ולא אמרינן שברכותי' מעכבות (ראה לעיל הע' 96).

106 ראה אצלנו בלוח (דלעיל הע' 1).

ובכלל אי"מ מש"כ בא"א שם שיכול לברך אחרי' מה"ת, שהרי פשטות הגמ' ברכות כא, א, שברכה"ת לפני' דוקא דאורייתא. וכ"ה להדיא בראשונים כמלאכים. ותו קשה אמש"כ בא"א שם יתר על כן שמה"ת ברכתה אחר הלימוד דייקא ולא לפני', דנמצא לדבריו שחז"ל עקרו החיוב מה"ת. וד"ז תמוה ביותר. [ומש"כ בא"א שם לפרש "שלא בירכו בתורה תחילה" דהיינו שלא נזהרו בתקנת חכמים לברך דוקא לפנ"ז – ראה להלן הע' 108, די"ל שזוהי ראי' לסתור].

107 וע"ד הרמז יל"פ ע"פ דבריו, דקרא ד"בא"י למדני חוקיך" שקודמת מיד לפני פסוק "בשפתי ספרתי", קאי על ברכה ראשונה וגם והערב נא, שהיא בנוסח ברכת המצות, וגם בדרך בקשה. משא״כ קרא ד"אודך ביושר לבב" וקרא ד"חצות אקום", שנכתבו בנוסח של הודאה, שזהו גדר ברכה״ת מה״ת (ראה לעיל הע' 37 והע' 89). ויומתק, שברכת ההודאה מצ״ע אינה חייבת להיות בסמיכות ללימוד, וההודאה היא על גוף קבלת התורה. משא״כ ברכת המצות שמדרבנן שסמכה לקרא ד"בשפתי ספרתי", לפי שלאחרי׳ מותר בלימוד.

ויומתק להנת׳ אצלנו (שם בהע׳ 89), דתרי ילפותא איכא לחובת ברכה״ת, קרא דהבו גודל וקרא דלמדני חוקיך, וקרא דלמדני חוקיך היינו בשביל חובת בקשה ותפלה שבברכה״ת ולא הודאה. (ופשוט של״ש להקשות מ״ט לא ילפינן בגמ׳ לחובת ברכה״ת מקרא דאודך. והעיקר, שכבר נז׳ לפנ״ז בתורה, בפסוק הבו גודל).

אמנם, בקרן לדוד שם, שגם מה"ת חייב לברך קודם הלימוד, אלא דסגי מה שמברך פ"א ביום קודם הלימוד.

108 וי״ל עפ״ז ע״ד הרמז, בדיוק לשונם נדרים פא, א, שלא בירכו בתורה תחילה, דתחילה אתי לרבויי דלא מהני שיברך אח״כ. וכמ״ש בפירש״י (המפרש) שם, כשמשכימין לד״ת, דר״ל אף שאח״כ מברכים, או שאומרים בתפלה ברכת אה״ר. ושו״מ שכ״כ בלחם חמודות ברכות א, עט, שלא נזהרו שלא ללמוד לפני ברכה״ת. ונמצא למש״כ בשאג״א כד, ועוד, שמגמ׳ הנ״ל מוכח שברכה״ת דאורייתא מחמת גודל העונש – ג״ז הוכחה שגם האיסור ללמוד לפנ״ז דאורייתא. ואם אין ראי׳ לדבר, זכר לדבר.

109 אף שי״א דק״ש דרבנן. ועכ״פ זמן ק״ש.

110 נוסף לזה שכתוצאה מזה גם יעבור בביטול תורה. ואולי ה"ז גם בכלל דבר ה' בזה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. אבל מסתבר שכיון שעושה כן בכדי שלא לעבור על ק"ש בזמנה אינו בגדר מי שאפשר לו לעסוק בתורה.

אם יש לחוש ללפני עור כשמעיר משינתו מי שלא יאמר ברכה״ת

ובנוגע לשאלתו בנוגע לפנ״ע – ליכא למיחש משום לפנ״ע אף שלכמה דעות גם ביש לו משלו ומעוררו לאיסור ה״ז בגדר תרי עברי דנהרא[111].

ומכמה טעמי[112], ונקיטא נפשאי בקצירת האומר[113]:

א. שאינו מכשילו כ״א מפרישו מאיסור אחר.

ב. וגם השני יכול לסמוך על האומרים שאינו מקיים ת״ת, ועל האומרים שאינו חייב לברך. ונחתינן לשקו״ט כשהנכשל ס״ל להתיר.

ג. וגם בל״ז אי״ז מכשול כשעוסק בהיתר והמכשול בפלוגתא תליא.

ד. וכן יכול לסמוך שאינו איסור ללמוד ללא ברכה״ת.

ה. ולאידך, אם ק״ש הוא בגדר ת״ת, הרי ביטול תורה חמור יותר מביטול ברכה״ת.

ו. או שיש לסמוך על האומרים שברכה״ת דרבנן וי״א שהוא רק בגדר מסייע.

ז. וגם, אינו מוכרח שלא יברך, ובספק הוא. וע״ד כשאפשר לתלות בהיתר.

ח. וגם י״א שכשאינו מונע מהשני מלהיכשל א״ע בלפנ״ע ורק שחייב להפרישו מאיסור.

ט. וגם עוסק בהושטת מצוה והאפשרות של ביטול מ״ע אינו מענינו.

י. ועוי״ל שיכול לסמוך שחושש שירדם בשינה ויעבור זמן ק״ש, את״ל שכשזמנו בהול ק״ש עדיף.

יא. וי״ל גם שה״ז בבחי׳ הכשלה קודם שהגיע זמן האיסור, שבעת שינתו פטור מברכה״ת ומת״ת.

---

111 והארכנו במק״א.

112 וחכ״א העירני בהמשך לזה, שקטן משיודע לדבר אביו מלמדו תורה ופסוק ראשון של ק״ש, דלכאו׳ עליו ללמדו ברכה״ת. והיינו את״ל שיש בלימוד הקטן גדר של לימוד התורה – ראה מאירי מגילה כג, א. שם כד, א. ועד גדר חיוב – ראה לקו״ש יז ע׳ 238. כו ע׳ 10 הע׳ 42. ויש ליישב בכמה אנפי כעין הנ״ל, נוסף לזה שלכמה דעות מותר לספות באיסור עשה. ועוד דמיירי דאכתי לא הגיע לחינוך.

[ולהעיר שבסדר ברכות ותפלות לילדים קטנים (וכן בריש סי' תהלת ה' בברכות הבוקר לילדים קטנים) נז' תורה צוה וק"ש ללא ברכה"ת].

וראה שיחת ט"ו באב תשל"ח ע"ד חובת חינוך בברכה"ת.

113 והארכנו בכיו"ב במ"מ ועיונים להל' יומית אות תרב.